

**ZİYA GÖKALP'İN ŞİİR ve MEKTUPLARINDA
KADIN ve ÇOCUK EĞİTİMİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı**

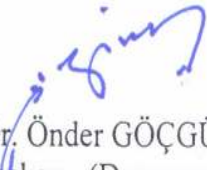
Fahri Fatih ÖZER

Danışman: Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN

**Mayıs 2007
DENİZLİ**


YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı öğrencisi Fahri Fatih ÖZER tarafından Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN yönetiminde hazırlanan “Ziya Gökalp’ın Şiir ve Mektuplarında Kadın ve Çocuk Eğitimi” başlıklı tez, aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 14.05.2007 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.


Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN
Jüri Başkanı (Danışman)

Prof. Dr. Hacı Ömer KARPUZ
Jüri Üyesi




Yard. Doç. Dr. Ali DONBAY
Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nuntarih
.....sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Nazım Kadri EKİNCİ
Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

İmza

: 

Öğrenci Adı Soyadı : Fahri Fatih ÖZER

ÖZET**ZIYA GÖKALP'IN ŞİİR ve MEKTUPLARINDA
KADIN ve ÇOCUK EĞİTİMİ**

Özer, Fahri Fatih
Yüksek Lisans Tezi, Türkçe Eğitimi ABD
Tez Yöneticisi : Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN

MAYIS 2007

Türk kültür, ilim ve fikir dünyasının en önemli isimlerinden olan Ziya Gökalp'ın şiir ve mektuplarının; çocuk, çocuk eğitimi ve kadın eğitimi konuları bakımından incelenmesini kapsayan çalışmamız, esas itibariyle bir tespit çalışmasıdır. Çalışmamızın ilk kısmında ana hatlarıyla Gökalp'ın hayatı üzerinde durulmuş; ikinci kısmında Osmanlı Devleti'nde eğitim alanındaki yenileşme hareketleri ve Ziya Gökalp'ın eğitim anlayışının temel ilkeleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın son bölümde ise Gökalp tarafından kaleme alınan şiir ve mektuplardan yola çıkılarak; O'nun aile eğitimi, çocuğa bakışı ve çocuk eğitimi, Türk toplumunda kadının yeri ve kadın eğitimi ile eğitimde okulların rolü hakkındaki fikirleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Ziya Gökalp'ın eğitim-kültür ilişkisini ele almasına dair tespitlerde bulunulmuştur. Çalışmamız Gökalp'ın yazdığı şiir ve mektuplarla sınırlı tutulmuştur. Çalışmada, kütüphane araştırması ve kaynak taraması yöntemleri başta olmak üzere, mukayese ve içerik çözümlemesi yöntemleri ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, Gökalp'ın kadın ve çocuk eğitimine büyük önem verdiği ve günümüz eğitim anlayışları içinde yer bulan birtakım fikirleri henüz yaşadığı çağda ortaya attığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler : Ziya Gökalp, Çocuk, Çocuk Eğitimi, Kadın, Kadın Eğitimi, Eğitim-Kültür İlişkisi

ABSTRACT

**CHILD AND WOMAN EDUCATION
IN ZİYA GÖKALP'S POEMS AND LETTERS**

Özer, Fahri Fatih
M. Sc. Thesis in Turkish Education
Supervisor : Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN

MAY 2007

This study including the examination of poems and letters of Ziya Gökalp, who is the one of the most important names in Turkish culture, science and intellectual life in terms of child, child and woman education. In the first chapter of our study the main parts of Ziya Gökalp's life are talked over. In the second chapter, it is tried to find out that modernism movements in the education understanding of Ottoman Empire and fundamental principles of Ziya Gökalp's understanding of education. In the last chapter of our study, his thoughts about the family education, his views on a child, child and woman education, the role of the woman in Turkish society and his thoughts about the role of the schools in education are tried to be find out by the help of the poems and letters written by Ziya Gökalp. Besides, it is tried to establish Ziya Gökalp's examination on the relation between education and culture. Our study is limited to poems and letters written by Ziya Gökalp. In this study commonly library research and reference research are also used and verification and the analysis of contents. In the result of this study, it is found out that Ziya Gökalp gave more importance to the education of woman an child and he introduced the view presenting in today's education life even in the period that he lived.

Key words : Ziya Gökalp, Child, Child Education, Woman, Woman Education, Relation Between Education and Culture.

İÇİNDEKİLER

| | |
|--|-----|
| ÖZET..... | i |
| ABSTRACT..... | ii |
| İÇİNDEKİLER..... | iii |
| ÖNSÖZ..... | v |
| GİRİŞ..... | 1 |
| KURAMSAL BİLGİLER VE LİTERATÜR TARAMASI..... | 1 |

BİRİNCİ BÖLÜM

ZİYA GÖKALP'İN HAYATI

| | |
|---|---|
| 1.1 ZİYA GÖKALP'İN DOĞDUĞU DÖNEMDE OSMANLI DEVLETİ'NİN İÇİNDE BULUNDUĞU DURUM..... | 3 |
| 1.2 ZİYA GÖKALP'İN ÇOCUKLUĞU VE İLK EĞİTİMİNİ ALDIĞI ÇEVRE.. | 4 |

İKİNCİ BÖLÜM

ZİYA GÖKALP'İN EĞİTİM ANLAYIŞI ve XX. YÜZYIL BAŞLARINDA EĞİTİMDE YENİLEŞME HAREKETLERİ

| | |
|---|----|
| 2.1 OSMANLI DEVLETİ'NDE EĞİTİMDE YENİLEŞME HAREKETLERİ..... | 9 |
| 2.2 ZİYA GÖKALP'İN EĞİTİM ANLAYIŞI..... | 14 |
| 2.3 DEVRİN GENEL BİR DEĞERLENDİRİLMESİ..... | 17 |

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ZİYA GÖKALP'İN ŞİİR ve MEKTUPLARINDA KADIN ve ÇOCUK EĞİTİMİ

| | |
|--|----|
| 3.1 ZİYA GÖKALP'A GÖRE EĞİTİMDE OKULLARIN ROLÜ..... | 18 |
| 3.2 ÇOCUK VE KADIN EĞİTİMİ KONULARINDA ZİYA GÖKALP'İN İLERİ SÜRDÜĞÜ FİKİRLER..... | 20 |
| 3.2.1 Ziya Gökalp'in Aile ve Aile Eğitimi Konusundaki Fikirleri..... | 21 |
| 3.2.2 Ziya Gökalp'in Çocuk ve Çocuk Eğitimi Konusundaki Görüşleri..... | 29 |
| 3.2.2.1 Ziya Gökalp'in çocuğa bakışı..... | 29 |
| 3.2.2.2 Ziya Gökalp'a göre çocuk eğitimi..... | 33 |
| 3.2.3 Ziya Gökalp'a Göre Türk Toplumunda Kadının Yeri ve Kadın Eğitimi..... | 45 |
| 3.2.3.1 Ziya Gökalp'a göre Türk toplumunda kadın..... | 45 |
| 3.2.3.2 Ziya Gökalp'a göre kadın eğitimi..... | 49 |
| 3.3 ZİYA GÖKALP'A GÖRE EĞİTİM KÜLTÜR İLİŞKİSİ..... | 54 |

| | |
|------------------|----|
| SONUÇ..... | 57 |
| TEŞEKKÜRLER..... | 60 |
| ÖZGEÇMİŞ..... | 62 |

ÖNSÖZ

Türkiye’de eğitim sisteminin amaçları ile ilgili tartışmaların başlangıç tarihi 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın ilk dönemlerine rastlamaktadır. Söz edilen dönemlerde bir çok mütefekkir tarafından çeşitli görüşler ortaya konulmuştur . Bu dönemde, eğitimin amacının ne olması gerektiği konusunda görüş bildiren şahsiyetlerden biri de çok yönlü bir mütefekkir olan Ziya Gökalp’tır.

Giriş ve Sonuç bölümleri dışında üç ana bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde, Ziya Gökalp’ın hayatı ana hatlarıyla ele alınmış, ikinci bölümde Osmanlı Devleti’nde eğitimde yenileşme hareketlerine değinilerek Gökalp’ın bu değişim içinde hangi noktada olduğunun üzerinde durulmuş ve O’nun eğitim anlayışının temel ilkeleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise Gökalp tarafından kaleme alınan şiir ve mektuplarda; çocuk, kadın, aile eğitimi ve eğitim-kültür ilişkisi konularındaki görüşler tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonuç bölümünde de çalışma sonucunda Gökalp’ın adı geçen konulardaki görüşleri maddeler halinde belirtilmiştir.

Çalışmamın her anında bana yol gösteren, çalıma için gerekli olan kaynaklara ulaşmada yardımcı olan tez danışmanım Türkçe Eğitimi Bölümü Başkanı Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN’e ve çalışmam sırasında bana her zaman güvenererek destek olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Ziya Gökalp, fikirleri üzerine en fazla eser yazılan mütefekkirlerimizin içinde yer almaktadır. Bununla beraber tezimizin konusunu oluşturan kadın ve çocuk eğitimi konusunda ileri sürüdüğü fikirler üzerine kapsamlı olarak eğilen bir kaynak ismi göstermek mümkün değildir. Türkiye’de eğitim sisteminin amaçları ile ilgili tartışmaların başlangıç tarihi, 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın ilk dönemlerine rastlamaktadır. Söz edilen dönemlerde bir çok mütefekkir tarafından çeşitli görüşler ortaya konulmuştur. Bu dönemde eğitimin amacının ne olması gerektiği konusunda görüş bildiren şahsiyetlerden biri de çok yönlü bir mütefekkir olan Ziya Gökalp’tır. Günümüze kadar olan dönemde, bir çok bilim adamı, Ziya Gökalp’ın ileri sürdüğü görüşler konusunda eser kaleme almış ve bu büyük mütefekkirin savunduğu düşünceleri çeşitli yönlerden incelemiştir. Ziya Gökalp, Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşü ve yeni bir Türk devletinin kuruluş yıllarında, bir diğer ifadeyle tarihimizin buhranlarla dolu bir döneminde, çözmemiz gereken sorunlar üzerine eğilmiş ve bu sorunlara çözümler aramıştır. Gökalp’ın üzerinde düşündüğü konulardan biri de eğitim olmuştur. Bu nedenle çalışmamızda cevabını aradığımız ilk soru, O’nun nasıl bir eğitim öngördüğü sorusu oldu. Çalışmaya temel oluşturacak bu sorudan hareketle cevabını aradığımız diğer soruları şu şekilde sıralamamız mümkündür:

Ziya Gökalp aile eğitimine nasıl yaklaşmıştır ?

Ziya Gökalp büyük bir önem verdiği çocuk eğitiminde hangi noktalara dikkat çekmektedir ?

Ziya Gökalp’a göre eğitimde okulların rolü nedir ?

Eğitimin kültür ile ilişkisi nasıl ele alınmalıdır ?

Tarihimizde eğitimin amaçları konusundaki tartışmalar özellikle Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde yoğunlaşmıştır. Bununla beraber özellikle kadın, aile ve çocuk eğitimi konularındaki görüşler sınırlıdır. Düşünceleri Cumhuriyetimizin kuruluş temellerinde yer almış bir mütefekkir olan Ziya Gökalp’ın , yukarıda kısaca

değindiğimiz konulardaki fikirleri, eğitim kavramını günlük hayatımızın bir parçası haline getiren bizler için son derece önemlidir. Özellikle sürgünde olduğu dönemde kaleme aldığı mektuplarından ve şiirlerinden hareketle fikirlerine ulaşmaya çalıştığımız ve Atatürk'ün hakkında, "Etimin ve kemiğimin babası Ali Rıza Efendi ise, fikrimin babası da Ziya Gökalp'tır." dediği şairimizin fikirleri, yaşadığı yıllardan çok daha sonra da değerinden bir şey kaybetmemiştir.

Kuramsal Bilgiler ve Literatür Taramaları

Gerçekleştirilen bu çalışmada Ziya Gökalp tarafından farklı tarihlerde kaleme alınan 142 şiir ile 572 mektup incelenmiş, söz konusu eserlerde O'nun tarafından ileri sürülen kadın, çocuk ve aile eğitimi ile ilgili görüşler tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın temelini oluşturan tespit kısmı, Gökalp tarafından yazılan şiir ve mektuplarla sınırlı olmakla birlikte, çalışmanın I. ve II. bölümünün hazırlanmasında, Gökalp tarafından kaleme alınan ve farklı tarihlerde baskıları mevcut bulunan kitaplardan ve Gökalp'ı veya Gökalp'ın düşüncelerini konu alan ya da yaşadığı dönemin sosyal yapısını, eğitim alanında ileri sürülmüş görüşleri içeren eserlerden faydalanılmıştır. Gökalp'ın şiir ve mektuplarından hareketle O'nun söz edilen konulardaki görüşlerinin çalışmamızda olduğu gibi müstakil olarak ele alıp inceleyen bir eser ismi vermek mümkün değildir. Bununla beraber değişik tarihlerde kaleme alınmış kimi eserlerde, O'nun bizim ele aldığımız konulardaki görüşlerine sınırlı da olsa yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ZİYA GÖKALP'İN HAYATI

1.1 Ziya Gökalp'ın Doğduğu Dönemde Osmanlı Devleti'nin İçinde Bulunduğu Durum

Osmanlı Devleti, XVII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Avrupa devletlerinin üstünlüğünü yalnız askerî alanda görmüş ve aradaki mesafeyi kapatmak için, askerî alanda yenilikler yapmıştır. Bu durum, Tanzimat devrinde batının her alanda üstünlüğünün kabul edilmesiyle yer değiştirmiştir. Bununla beraber planlı ve programlı bir yenilik yapma anlayışı, bu devirde hakim değildi.¹ Devleti, içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmanın yolları aranıp tartışılmakta; fakat sorunların esas kaynaklarını bulacak ve bunlara çözüm yolları getirebilecek aydın tabakanın olmaması sıkıntıları arttırmaktadır. Sosyal ve ekonomik bir çöküş içinde iç ve dış kaynaklı sorunlarla karşı karşıya bulunan devlet, kalkınma için yetişmiş insan gücüne ihtiyaç duyuyor; fakat söz konusu insan gücünü yetiştirecek eğitim kurumlarına sahip bulunmuyordu. Eğitim alanında yapılacak yeniliklerde en büyük engel, medreselerdi. XIX. yüzyıla kadar devletin ihtiyaç duyduğu idareci ve eğitimcileri yetiştiren medreseler, artık bu ihtiyaca cevap verebilecek kadroları yetiştiremiyor ve her türlü yeniliğe ve yeni düşünceye karşı geliyordu. XIX. yüzyılın ikinci yarısıyla beraber, medresenin ve yetiştirdiği zümrenin karşı koymasına rağmen daha derli toplu reformlar yapılabilmişse de bu reformlar da Osmanlı Devleti'ni içinde bulunduğu durumdan kurtarmaya yetmemiştir.

1878 yılında siyasi otoriteyi alan Sultan II. Abdülhamit'in devri otuz yıldan fazla sürmüştür. Bu dönemde Sultan Abdülhamit, kendinden önceki padişahlar

¹Prof. Dr. Bayram Kodaman. (1991). *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s.2

tarafından kullanılmayan “Hilafet” gücünü etkili kılmaya çalışmıştır.² Devletin bürokratik yapısı sıkı bir şekilde kontrol edilmektedir. Devlet içinde güçlü bir istihbarat yapılanması oluşturulmuş ve saltanatı tehdit edici her türlü saldırıların önlenmesi yoluna gidilerek hiçbir muhalefet hareketine izin verilmemiştir. Devletin güçlenmesinin maarife bağlı olduğu görülmüş ve eğitime özel önem verilmiştir.

Ziya Gökalp, yukarıda ana hatlarıyla verdiğimiz bu dönem içinde doğmuş ve bu buhranlı yıllardan kurtulmanın çaresini arayan vatansever şahısların arasında yer almıştır.

1.2 ZİYA GÖKLAP’IN ÇOCUKLUĞU ve İLK EĞİTİMİNİ ALDIĞI ÇEVRE

Ziya Gökalp, 1976-1924 yılları arasında, Osmanlı Devleti’nin yıkıldığı, yerine Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu bu sancılı dönemde yaşamıştır. Gökalp, Kanûn-ı Esâsî’nin ilan edilmesinden dokuz ay önce, 23 Mart 1876 tarihinde doğmuştur. Babası Diyarbakır’da evrak müdürlüğü ve nüfus nazırlığı yapmış olan Tevfik Efendi, annesi ise Pirinçizade’lerden Zeliha Hanım’dır.³ Babası Tevfik Efendi, Diyarbakır Salnâmesini hazırlamış, Yeni Osmanlıların, Namık Kemal mektebinin etkisinde olan dinine düşkün, özgür düşünceye sahip, vatansever bir şahsiyettir.⁴ Her çocuğun etkilendiği gibi, Ziya Gökalp de babasından etkilenmiştir ve O’nun okuma alışkanlığı kazanmasında hiç kuşkusuz babasının rolü büyüktür. Babasının Gökalp’a ilk etkisi, O’nu, istediği kitapları okumakta serbest bırakmış olmasıyla görülür. Babasının gösterdiği bu hoşgörü, Ziya Gökalp’ı okumaya yaklaştırmış ve hayatı boyunca seveceği kitaplarla bir dostluk kurmasını sağlamıştır. Mehmet Emin Erişirgil “Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp” isimli eserinde bu duruma, şu cümlelerle değinmiştir :

“ Bir gün Tevfik Efendi dostlarından biriyle konuşuyordu. O sırada küçük Ziya içeriye girdi. Babası sevgiyle yüzüne baktı ve sonra oğlunun çalışkanlığından ve içliliğinden bahsetmek istedi.

² Alaaddin Korkmaz. (1994). *Ziya Gökalp*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, s.16

³ İsa Kocakaplan. (2001). *Ziya Gökalp*. Timaş Yayınları, İstanbul, s.13

⁴ Korkmaz, a.g.e., s.18

- Amcası, dedi, Ziya Aşık Kerem'i ve Şah İsmail'i kendi kendine hem okur, hem için için ağlar.

Dostu, hem Ziya'ya nasihat olsun, hem babası dikkat etsin diye çocukların hikâye kitapları değil, ciddi eserler okumaları gerektiğini söyledi. Tevfik Efendi'nin canı sıkılmıştı, bir parça asık yüzle:

-Bir çocuk hangi kitapları anlar, hangisinden zevk alırsa onları okuyabilir anlamadığı hoşlanmadığı kitapları zorla okutmaya kalkarsanız, kitaplardan nefret eder!..
diye cevap vermişti.”⁵

Ziya Gökalp, küçük yaşta başlayan kitap okuma arzusunu hayatının sonuna kadar devam ettirmiştir.

Babasının Gökalp'a ikinci etkisi, O'nun, gelecekteki hayatına da yön verecek olan vatanseverlik ve hürriyet düşkünlüğü konularında olmuştur. Babası, O'na bu telkini Namık Kemal'in ölümü üzerine yapmıştır. Ve bu zamanda yapılan bu telkin, Gökalp'ın fikir dünyasında önemli değişikliklere yol açmıştır. Erişirgil, Gökalp'ı konu alan roman tarzı eserinde, Tevfik Efendi'nin oğluna, Namık Kemal'in ölüm haberini verişini şu satırlarla ifade etmiştir :

“ Tevfik Efendi akşamcıdır, eve geldi mi içer. Çok içtiği geceler, hele hayatının sonuna doğru sıkışmıştı. Bir gün eve canı sıkılmış bir halde geldi. Ev halkı farkına varmıştı ama, sormakta fayda yoktu; söylemezdi. Rakısını hazırladılar, içmeye başladı.

Bir aralık Ziya'yı yanına çağırdı. :

- Oğlum, dedi, sana ağlanacak, yas tutacak kederli bir haber vereceğim. Bugün hepimiz için matem günüdür.Milletin en büyük insanı Namık Kemal öldü. Sonra Namık Kemal'in vatanseverliği, yüzünden çektiği sıkıntıları, bir büyük adama anlatır gibi anlattı. Bir ideal arkasından koşmanın zevkini söyledi. Bir kadeh daha içtikten sonra :

- İşte sen bu büyük adamın arkasından gideceksin, onun gibi vatansever, onun hürriyet sever olacaksın, dedi.”⁶

Mehmet Ziya okula, 1883 yılı yazında, Mercimekörtmesi Mahalle Mektebi'nde başlar. Burada Kur'an-ı Kerim okumayı ve yazıyı öğrenir. 1886 yılında Diyarbakır Askerî Rüştiyesi'ne yazılır. Okulun Müdürü İsmail Hakkı Bey, öğrencilerine içinde buldukları dönemin kötülüklerini anlatarak, hürriyet fikrini

⁵ Mehmet Emin Erişirgil. (1977). *Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp*. Remzi Kitapevi, İstanbul, s.25

⁶ Erişirgil. a.g.e., s.26

aşılama çalışmaktadır.⁷ Okul yıllarında çevresi tarafından içine kapanık, sakin, az ama öz konuşan Ziya Bey, sadece samimî tanıdıklarının yanında neşelenmektedir. Fuat Köprülü, sakin kişiliğini hayatı boyunca muhafaza eden Gökâlîp'in çalışmalarında da böyle olduğunu belirtir :

“Ağaoğlu Ahmet, Hüseyin zade Ali, Hamdullah Suphi, Celâl Sahir, Şerafettin Yalıtıkaya, Yusuf Akçora, Ömer Seyfettin, Halim Sabit, Kâzım Nami, Ali Canip ve daha sair arkadaşlarının iştirak ettikleri toplantılarda, Ziya Gökâlîp dâima bir mihrak mahiyetini muhafaza ederdi. Sıkılğan bir çocuk kadar mahçup, sessiz ve mütevazı olan Ziya, sevdiği arkadaşlarının samimî muhitinde büsbütün başka bir hüviyet alır, canlanır, neşelenir, uzun münakaşalara ve izahlara girişir zaman zaman zarif şakalardan, târizlerden de geri kalmazdı.”⁸

Askeri Rüştîye'yi bitirdikten sonra, 1891 yılında Diyarbakır İdadisi'nin ikinci sınıfına sınavla giren Gökâlîp, fikir dünyasına etki eden önemli kişilerden biriyle burada tanışır. Bu kişi O'nun tabiiye hocası Dr. Yorgi'dir. Aynı dönemde Emekli ceza reisi olan amcası Müderris Hacı Hasip Efendi de Diyarbakır'dadır. Gökâlîp, amcasından özel dersler vasıtasıyla İslam felsefesi ve doğu düşüncesi konularında bilgiler alır. Ziya Gökâlîp'in, Dr. Yorgi'den ve Hacı Hasip Efendi'den aldığı bilgiler, onun zihninde farklı iki kutup oluşturmaktadır.⁹ Bu iki farklı kutup ileride onu bir intihara sürükleyecektir. Alâaddin Korkmaz, kitabında Gökâlîp'i intihara sürükleyen sebepler arasında, tabii ilimler ile manevi ilimlerin ruhunda çakışmasını göstermektedir.¹⁰ Tüm bunların sonucunda 1894 yılının sonlarında, alınına dayadığı bir tabancayla intihar eder. Kurşun alın kemiğini delmeden deri içinde kalır. Bu dönemde kolera salgını için Diyarbakır'da bulunan Dr. Abdullah Cevdet ve bir Rus operatör Ziya Gökâlîp'i kurtarır; fakat kurşun, bundan sonraki yaşamında alınında durmağa devam edecektir.¹¹

Alâaddin Korkmaz, Gökâlîp'in bundan sonra içinde bulunduğu durumu şu cümlelerle ifade ederken , aynı zamanda bu intiharın, O'nun ruhunda bir uyanışı da beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır :

⁷ Korkmaz. a.g.e., s.18

⁸ Şevket Beysanoğlu. (1964) *Ziya Gökâlîp İçin Yazılanlar-Söylenenler*. Ziya Gökâlîp Derneği Yayınları, Ankara, s.274

⁹ Kocakaplan, a.g.e., s.16

¹⁰ Korkmaz, a.g.e., s.19

¹¹ Kocakaplan, a.g.e., s.15

“Genç hürriyetçi, ölümden kurtulmuş ve kendi yazdığı mısralar arasında (İhtilâl Şarkısı) ruhunu teskin edebilecek bir mısra bulmuştur.

‘Mevdu’dur bugün bize namusu milletin’

Hürriyet ve millet mefkurelerinin büyük hakikat olduğuna karar verir. Artık gayretleri bin defa da engellense, zulmü iyice sıkıştırmadan, yaralanmadan ölmeyecektir.

‘Bin zahm vurulsa da ser-i mihnet penâhıma

Ölmem, vücûd-ı zulmü de zahmâver etmesem’

Bu idealde ne olursa olsun İstanbul’a gitmeye karar verir. ”¹²

Ziya Bey, 1985 yazında İstanbul’a gider. Bu dönemde yüksek öğrenim kurumlarının hepsi paralı olduğu için ücretsiz tek kurum olan veteriner okuluna yazılır. Tatil için gittiği Diyarbakır’da okuduğu kitaplar sebebiyle Vali Halit ile araları açılır. Vali, Mehmet Ziya’yı İstanbul’a bildirir. Okula dönüşünde hakkında açılan soruşturma sonucunda tutuklanır. Tutuklu kaldığı dönem bittikten sonra Diyarbakır’a sürülür ve burada, amcasının kızı Vecihe Hanım’la evlenir. Gökalp, evlendikten sonra on yıl boyunca Diyarbakır’da kalarak çalışmalarını burada sürdürmüştür. Bu dönemde Hamidiye Alayı Kumandanı İbrahim Paşa, Diyarbakır’da keyfi uygulamalarda bulunmaktadır. Ziya Bey halkla beraber olup postaneye on gün boyunca el koyarak bu olayları Saray’a bildirmiştir. Gökalp, Meşrûtiyet’ten hemen sonra, Diyarbakır’da yaşanan bu olayları halk edebiyatının destan geleneği çerçevesinde manzum olarak işlemiş ve “Şaki İbrahim Destanı”nı yazmıştır.¹³

Meşrûtiyet’in kabulünden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Diyarbakır şubesini kuran Ziya Bey, Peyman gazetesinde yazdığı yazılarla siyasal ve toplumsal olaylara ilişkin görüşlerini ortaya koymuştur. Daha sonra İttihat ve Terakki’nin Diyarbakır temsilcisi olarak Selanik’e giden ve burada cemiyetin yeni programının hazırlanmasında etkili olan Gökalp, bu dönemde düşüncelerini “Genç Kalemler” dergisinde yayımlanan yazılarıyla topluma iletmiştir.¹⁴ Balkan Savaşı’nın başlamasında sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti İstanbul’a taşınmış, Ziya Bey de İstanbul’a gelerek yazı ve şiirlerini “Türk Yurdu” ve “Halka Doğru” isimli dergilerde yayımlamaya devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nın yenilgiyle sonuçlanmasından sonra imzaladığımız Mondros Mütarekesi’nden sonra ittihatchi liderler yurtdışına kaçmışlarsa da Ziya Gökalp, veremeyeceği hesabının

¹²Korkmaz, a.g.e., s.26

¹³ Korkmaz, a.g.e., s.38.

¹⁴ Muzaffer Uyguner, (1992). *Ziya Gökalp*. Bilgi Yayınevi, Ankara, s.16

bulunmadığını belirterek kaçmamıştır. 19 Mayıs 1919 günü çıkarıldığı sıkıyönetim mahkemesince suçlu bulunan Şairimizin sürgün hayatı da böylelikle başlamış olur. Gökalp işgal kuvvetleri tarafından önce Limni Adası'na, ardından da Malta'ya sürülürken, bu sürgüne sebep olarak da asayiş bozmak ve Ermenilere karşı kötülük yapmak suçları gösterilir. Gökalp'ın iki yıl süren sürgün hayatı, 30 Nisan 1921 yılında sona ermiştir. Ziya Bey, esaret hayatı bittikten sonra vapurla Samsun'a oradan da Ankara'ya geçmiştir. Kısa bir süre Ankara'da kaldıktan sonra Diyarbakır'a dönen Şairimiz, 11 Ağustos 1923 yılında toplanan II.TBMM'ye Diyarbakır milletvekili olarak girmiş ve çalışmalarına devam etmiştir. 1924 yılında hastalanan Ziya Gökalp, 25 Ekim 1924 tarihinde hayata gözlerini yummuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

ZİYA GÖKALP'İN EĞİTİM ANLAYIŞI ve XX. YÜZYIL BAŞLARINDA EĞİTİMDE YENİLEŞME HAREKETLERİ

2.1 OSMANLI DEVLETİ'NDE EĞİTİMDE YENİLEŞME HAREKETLERİ

Tüm sosyal, siyasi ve ekonomik sistemler hayat buldukları toplumların ihtiyaçları sonucunda doğar. Bu sistemler kendilerine olan ihtiyaç devam ettikçe varlıklarını sürdürür ve kullanılır. Toplumların ihtiyaçlarına cevap veremedikleri zaman yerlerini yeni sistemlere terk ederler. Eğitim sistemleri için de bu durum geçerlidir.

Osmanlı Devleti'nin eğitim kurumları XVII. yüzyıla kadar görevlerini yerine getirmişler ve halkın ihtiyaçlarına cevap vermişler, bu dönemden sonra ise değişen dünya şartlarının çok gerisinde kaldıkları için toplumun ihtiyaçlarını karşılamak bir tarafa, toplumun gelişmesine engel olmaya başlamışlardır.

Osmanlı Devleti'nde eğitim alanında gerçekleştirilen ilk yenileşme hareketleri askerî alanda olmuştur. Bunun sebebi hiç kuşkusuz XVII. yüzyılda savaş alanlarında alınan yenilgilerle ilgilidir. Askeri alanda başlayan eğitimde yenileşme hareketleri zamanla farklı alanlara da yayılmıştır. Prof. Dr. Yahya Akyüz, eğitimde ilk yenileşme hareketleri dönemi olarak belirttiği 1776-1839 tarihlerinin genel özelliklerini şu şekilde ifade etmiştir:

“1 Eğitimde yenileşmeye askerî okullar açılarak başlanmıştır. Buralarda yabancı öğretmenlere de görev verilmiş, ilk kez Batı dilleri (Fransızca, İngilizce) programlara girmiştir.

2. 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırılmıştır. Hayırlı olay anlamında buna Vak'a-i Hayriye denir.
3. İlköğretim zorunluluğu ilk kez bu dönemde getirilmiştir.
4. Batı ile ilişkiler artmış ve ilk kez 1830'larda Avrupa'ya öğrenci gönderilmiştir.
5. Türkçe yayınlanan ilk gazete, Takvim-i Vekâyî adıyla bu dönemde çıkarılmıştır. Süreli yayınlar zamanla toplumun eğitim ve kültür düzeyini etkilemişlerdir."¹⁵

Tanzimat dönemiyle beraber devlet adamları, devleti içinde bulunulan durumdan kurtarmak için yetişmiş kadrolara ihtiyaç olduğunun farkına vararak, eğitim alanında da bir takım yeniliklerin yapılmasına karar verdiler. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı'nın içinde eğitim konulu maddelere yer verilmemekle birlikte fermanın, eğitim alanıyla değil siyasî alanla ilgili olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Bayram Kodaman da bu konuya değinerek şöyle söylemektedir:

“Tanzimat Fermanında maârifle ilgili herhangi bir maddenin olmaması, şüphesiz Tanzimat adamlarının bu konuya değer vermemiş oldukları anlamına gelmez. Çünkü maârif alanında reform lüzûmu XVIII. yüzyılda anlaşılmiş ve Tanzimat devrine kadar bazı okulların yeni usullere göre eğitim ve öğretim yapması uygun görülmüştür. Bizim üzeride durduğumuz husus, İmparatorluk için dönüm noktası olan Tanzimat Fermanında maârifle ilgili köklü tedbirlere yer verilmemiş olması; hatta 1845 tarihine kadar bu konuyla yakından ilgilenilmemesidir. Bunun sebeplerini Tanzimatçıları ihmalinde değil, o zamanki muhafazakârların tutumlarında ve siyasî olayların yoğunluk kazanmasında aramak doğru olur.”¹⁶

Prof. Dr. Yahya Akyüz de bu konuya dikkat çekmiş ve fermanında eğitim ile ilgili tek bir kelime geçmemesine rağmen devlet adamlarının, yapılan yeniliklerin kalıcı olması ve bilgili bir toplum, yeni bir aydın tipi ve kadro oluşturmak amacıyla eğitime önem verilmesinin bilincinde olduğunu belirterek Tanzimat döneminde eğitim alanında yapılan yeniliklerin nedenlerini üç maddede toplamıştır:

- a) *Tarihî gelişim süreci içinde, ülkede yenilikler gerekli bir ihtiyaç olduğu ve halkın eğitilmesi “Devlet ve Hükümetin önemli bir görevi” olarak görüldüğü için.*
- b) *Osmanlı yönetimine ve Türklere karşı düşmanca davranan Avrupa kamuoyunu kazanmak umuduyla.*
- c) *Avrupa devletlerinin baskıları nedeniyle.”¹⁷*

Tanzimat döneminde İlköğretim alanında en önemli gelişmelerden biri de 1869 yılında “Maarif-i Umumiye Nizamnamesi” ile olmuştur. Yrd. Doç. Dr.

¹⁵ Prof. Dr. Yahya Akyüz. (1999). *Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul, s.124

¹⁶ Kodaman, a.g.e., s.9

¹⁷ Akyüz, a.g.e., s.137

Mustafa Güler “Maarif-i Umumiye Nizamnamesi”nin dönemin eğitim anlayışında ortaya çıkardığı değişimleri şöyle belirtmiştir :

“ Maarif-i Umumiye Nizamnamesi eğitim yönetimine, okullaşmaya ve eğitimin her kademesindeki eğitim-öğretime yenilik getirdiği gibi modernleşmede gelecekteki hedefleri, rüştiyelerin eğitim-öğretimi ile yeniden yapılandırılması ve ülke genelinde açılacak yerlerin özelliklerini belirtmiştir. Böylece Batılılaşma devrinin başlangıcından beri parça parça yapılan eğitim ıslahatları bir nizamnameye bağlanıp, teşkilatlandırılmış ve maarif, medrese düzeninin aksine, tam bir devlet işi olarak ele alınmıştır. Bu nedenle nizamname eğitimimizin bir mihenk taşıdır.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi:

- a. Öğretimde mecburiyet,*
- b. Genel okulların kademelere ve derecelere ayrılması,*
- c. Öğretim ve eğitim usullerinin düzenlenmesi,*
- d. Öğretmenlerin bilgilerini arttıracak ve maddi rahatlıklarını sağlayacak tedbirlerin araştırılması,*
- e. Eğitim merkez idaresinin genişletilmesi ve düzenlemesi ile taşra teşkilatının kurulması,*
- f. Öğrencinin gelişmesini teşvik edecek kaide ve usullerin konması,*
- g. Genel eğitim ödeneği olmak üzere halktan belli bir para alınmasına karar verilmesi gibi bir takım yenilikler getirmiştir.”¹⁸*

1876 yılında yürürlüğü giren Kanun-ı Esasî'nin eğitim bakımından en önemli özelliği olarak, devletin eğitim işini üstlendiği ve bir görev olarak ele aldığı söylenebilir. Bu dönemde bazı eğitimcilerin yazdıkları kitaplarla usul-i cedid hareketi gelişme göstermekte ve yeni açılan ilkokullar için artık “mekatib-i iptidaiye, iptidai mektepler, usul-i cedide mektepleri” terimleri kullanılmaktadır.¹⁹

II. Meşrutiyet dönemi, batıdaki büyük eğitimcilerin görüşlerinin tanındığı, daha önceki eğitim anlayışlarına karşı çıktığı ve yeni eğitim anlayışlarının ileri sürüldüğü bir dönem olmuştur. Bu dönemde devletin yaşadığı siyasî çalkantılar eğitim alanına da yansımış ve dönemin düşünürlerinin katıldığı hararetli tartışmaların yaşandığı görülmüştür. XX. Yüzyılın başlarında eğitimin amaçları ve nasıl olması gerektiği konusunda farklı görüşler ileriye sürülmüştür. Bu dönemde özellikle Emrullah Efendi, Sâti Bey, Prens Sabahattin ve Ziya Gökalp ileri sürdükleri görüşlerle öne çıkmıştır. Bu şahsiyetlerden Emrullah Efendi, eğitim tarihimizde "Tûba Ağacı Nazariyesi" denilen görüşü ile tanınmaktadır. Bu görüşe göre eğitimde

¹⁸ Yrd. Doç. Dr. Mustafa Güler. (2003). *Osmanlı Devleti'nin Eğitim Alanındaki Islahat Hareketleri*, Afyon, s.22

¹⁹ Akyüz, a.g.e., s.137

yenilik hareketleri ilköğretim kademesinden değil yüksek öğretim kademesinden başlamalıdır. Prof. Dr. Mustafa Ergun, Emrullah Efendi'nin eğitim anlayışında söz ederken bu konuya şu şekilde değinmiştir :

“Emrullah Efendi'ye göre eğitimin amacı bir fertteki bedenî ve nefsanî güçleri olgunluk derecesine çıkartmaktır. Eğitim, fıtrat ve hürriyet üzerine kurulmalı; kişinin tabii hürriyetini sağlamalıdır. Eğitim, kişileri din hükümlerine ve vatan çıkarlarına uygun bir faziletle ve uygulamalı bilgilerle donatmak demektir. Emrullah Efendi bir politikacı olduğu için, ortaya koydukları da genellikle eğitim politikasının amaçları olmuştur. Ona göre eğitimin gelişmesi öğretmenden öğrenciye, üniversiteden liseye, yukarıdan aşağıya doğrudur. Eğitim kademeleri arasında yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya kuvvetli bağlar vardır.”²⁰

Emrullah Efendi'nin eğitim meselesiyle ilgili olarak savunduğu diğer önemli görüşler ise öğretmenlik ve devletin eğitime olan bakışıyla ilgilidir. O, öğretmenliği bir meslek olarak görmüş ve bu yönde gelişmesi için çalışmış ayrıca ilköğretimin de parasız olarak, devlet eliyle verilmesinin önemini vurgulamıştır. Cavit Binbaşıoğlu, O'nun bu konudaki düşüncelerinin önemini vurgulayarak şöyle söylemektedir :

“ Emrullah Efendi'nin eğitim görüşleri, hazırladığı yasa taslaklarından ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin programında yer alan eğitim ile ilgili maddelerden çıkarılabilir. 1914(1330) yılında yayımlanan 'Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Binüçyüzyirmiyedi Senesi Dördüncü Kongresi'nde Tanzim Olunan Siyasî Programa Dair İzahname' adlı 88 sayfalık eseri buna yardım eder. Emrullah Efendi'nin bu yasa ile eğitime getirdiği en büyük yenilik, ilköğretimin zorunlu ve genel eğitim okullarında parasız oluşudur. O dönemde, bu görüşe, okumuş, okumamış olanlar, o kadar karşı çıkmıştır ki, İzahname'de bu konuya 12 sayfa yer ayırmıştır. Bununla kamuoyunu ikna etmeye çalışmıştır. Emrullah Efendi'nin bu koudaki düşünceleri ve kullandığı mantık, tarihsel bir değer taşır.”²¹

Emrullah Efendi'nin görüşleri yaşadığı dönemde çok tartışılmış, kimi aydınlar tarafından ileri sürdüğü görüşlere karşı çıkmıştır. O'nun görüşlerine karşı çıkan eğitim adamlarından biri de Sâti Bey'dir. Sâti Bey eğitimi insanın yeteneklerini geliştirmesi için kullanacağı bir araç olarak görmekte ve Emrullah Efendi'nin "Tûba Ağacı Nazariyesi"ne karşı çıkmaktadır. O'na göre modern bir eğitim yükseköğretimden değil ilköğretimin yenilenmesiyle başlar ve alttaki eğitim kademelerini sağlıklı bir yapıya kavuşturmadan üst eğitim kademelerini

²⁰ Prof. Dr. Mustafa Ergun, (1986) *20 Yüzyıl Başlarında Türk Eğitiminin Amaçları Konusundaki Tartışmalara Mukayeseli Bir Bakış*. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi. 20, s.63-67

²¹ Cavit Binbaşıoğlu, (1995). *Öğretmen Yetiştirme Açısından Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*. MEB Yayınları, İstanbul, s.113

sağlamlaştırmanın imkanı yoktur. Prof. Dr. Yahya Akyüz de Sâtı Bey'in eğitim anlayışından söz ederken, bu konuyla ilgili şu ifadelere yer vermiştir:

“ Sâtı Bey'e göre “Tûba Ağacı Nazariyesi"ni savunanlar iki iddia ileri sürerler: a)Dünyanın her yerinde önce yüksek öğretim geliştirilmiş, sonra ilköğretim ele alınmıştır. b)Bize her şeyden önce, yüksek öğrenim görmüş bir aydınlar topluluğu lazımdır.Oysa , çürük bir ilköğretime dayanacak yüksek öğretim hiçbir zaman gelişemez.Üstelik her ülkede eğitimin gelişmesi önce yüksek öğretimden başlamamıştır.”²²

Eğitimin hangi kademedен başlayacağı konusunda Emrullah Efendi ile tartışmalara giren Sâtı Bey, eğitimin millî olup olmaması konusunda da Ziya Gökalp'la tartışmalara girmiştir. Prof. Dr. Mustafa Ergun, Sâtı Bey'in eğitim anlayışında, mutlak olarak millîlik olmadığını belirtirken, O'nun eğitim anlayışını şu şekilde değerlendirmektedir :

“Eğitici, hastaya ilaç veren doktor gibidir; hiçbir zaman ölçüyü kaçırmamalıdır. Eğitim, sadece ahlâk ve duygu eğitimi alanında millî olabilir ki, bu da eğitimin bir kısmıdır. Ona göre, Ziya Gökalp eğitime sınırlı bir anlam veriyor. Eğer eğitim mutlak millî olacaksa beden eğitimi gibi birçok eğitim dalları bunun dışında kalır. Sâtı Bey'e göre eğitim mutlak surette millî değildir; eğitimin millî bir bölümü vardır ama lâmillî bölümleri de vardır. Sâtı Bey'e göre millî eğitimden önce milletin özellikleri incelenerek ortaya konmalıdır; o millet için gerekli ve mümkün olan bir ideal, bir gaye belirlemelidir ve sonra milleti bu gayeye ulaştırmak için izlenecek yol ve vasıtalar araştırılmalıdır. Gene ona göre, millî eğitim esir bir millete başka; egemen bir milletle başka, dağılmış ve toplu milletlerde başka; yani milletin hayatının çeşitli devrelerinde başka başka özellikler alır. Sâtı Bey'e göre millî eğitim, vatan eğitimini aşmamalıdır. Gelişmeye engel bir muhafazakârlık şeklini almamalıdır. Yurtseverlik duygularını zayıflatan; vatandaş milletlere karşı saldırgan bir vaziyet alan; çağdaş gelişmenin gereklerine karşı çıkan bir millî eğitim zararlı olur.’ Bize gereken millî eğitim, başka milletlerden nefret değil, kendi milletini sevmeye esaslı üzerine kurulmuş, gelişmeye açık bir millî eğitimidir.”²³

Yine bu dönemde eğitimin amaçları konusunda görüş bildiren bir başka şahsiyet de Prens Sabahattin'dir. Prens Sabahattin ülkenin gelecekte yaşayacağı tehlikeleri görmüş ve bu durumdan kurtulmanın çarelerini aramış düşünürlerin arasında yer almaktadır. O'na göre devletin merkezîyetçi yapısı sorunların temel nedenidir. Bu sebeple bu ağır merkezîyetçi yapı terk edilmeli, özel teşebbüs desteklenmelidir. Eğitimin asıl amacı; kendi ayakları üzerinde durabilen, devletten

²² Akyüz, a.g.e., s.263

²³ Ergun, a.g.m. s.67

bir şey beklemeden hayatını kendisi kazanabilen, fiziksel ve ruhsal bakımdan iyi yetişmiş bireyler yetiştirmek olmalıdır. Bizim eğitim sistemimizde bireye hayatla mücadele konusunda eğitimi, aile ve okul vermektedir. Ne var ki aile ve okul, bireye kendi ayakları üzerinde durabilmeyi değil, devlete bağımlı olarak yaşamayı öğretmektedir. Bu sebeple eğitim sistemi girişimci bireyler yetiştirmek için yeniden yapılandırılmalı, kendine güvenen bireyler yetiştirmelidir.

2.2 ZİYA GÖKALP'IN EĞİTİM ANLAYIŞI

Ziya Gökalp, eğitimi, millî kültürü yeni nesillere ulaştıran bir aktarım aracı olarak görmektedir. O'na göre eğitim, bir milletin sahip olduğu değer yargılarının, milleti oluşturan bireylerde ortaya çıkmasıdır.²⁴ Bir milletin sahip olduğu değer yargılarının millî olması sebebiyle, bunların, milleti oluşturan bireylerde ortaya çıkmasını sağlayan sürecin de millî olması gerekmektedir. Bu yönüyle Ziya Gökalp , eğitimi millî olarak ele almakta ve onu öğretimden ayırmaktadır. O'na göre her millet farklı değer yargılarına sahiptir. Bu bakımdan kültür, bir milletin sahip olduğu değer yargılarının tamamıdır ve millîdir. Fen ve teknoloji alanındaki bilgiler ise milletler arasında farklılık göstermemekte ve her millet bu bilgileri aynı şekilde kabul etmektedir. Bu sebeple bu bilgiler tüm insanlık için ortaktır ve bunlar da medeniyeti teşkil eder. Bu bilgilerin milletin bireylerine kazandırılması ise eğitimi oluşturmaktadır.²⁵ Eğitim ile öğretimin amaçlarını bu şekilde birbirinden ayıran Gökalp, aynı zamanda eğitime insanın sosyalleşmesi olarak bakıyor ve eğitimin amacıyla ilgili sorulara da bir cevap vermiş oluyordu :

*“ Terbiyenin gayesi millî fertler yetiştirmektir. Millî fertler yetiştirmek ise doğrudan doğruya ‘millet yapmak’ demektir. Bununla beraber hakiki ferdiyetler de ancak bu millî fertlerdir; çünkü, fert, ancak millî kültürün temsilcisi olduğu zaman, bir şahsiyete sahiptir.”*²⁶

Gökalp'a göre eğitimin amacı, millî değerlerine önem veren ve bu değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmektir. Bu bakımdan O, eğitimin merkezine bireyi almıştır denilebilir. Bununla beraber, millî değerlerini benimsemiş bireylerin

²⁴ Ziya Gökalp, (1964) *Millî Terbiye ve Maarif Meselesi*. Diyarbakır Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları, Ankara , s.10

²⁵ Gökalp, a.g.e., s.10

²⁶ Gökalp, a.g.e., s.17

meydana getireceği birlikteliğin, tam anlamıyla bir millet olacağını da belirtmiştir. O'na göre gerçek birey, yaşadığı milletin kültürünü benimsemiş bireydir . Kişilik sahibi bir birey olmak için de bu öncelikli şarttır.²⁷

Ziya Gökalp'a göre millî bir eğitime ulaşmanın yolu, millî kültüre ulaşmaktan geçmektedir. Her millet, bireylerine vereceği eğitimin kaynağı olarak kendi kültürünü görmelidir. Gerçek eğitim, bize ait olmayan bir medeniyete göre yapılan eğitim değil , millî kültüre göre şekillendirilen eğitimidir. Bu sebeple yeni nesle millî kültür aktararak gerçek eğitim verilmelidir.²⁸

Ziya Gökalp, eğitim yönünden milletlerin üç dönemden geçtiği kanaatini taşır.

Bunlar sırasıyla:

- 1) "Eğitimin kısmî ve millî olduğu ilkel toplumlar;
- 2) Eğitimin millî değil milletler arası olduğu dinî toplumlar;
- 3) Eğitimin millî kültüre dayandığı modern milletler." dir.²⁹

Bu dönemlerden ilkinde , örgütlenmiş bir eğitim sistemi yoktur. Eğitim çağına gelen çocuk, millî bir eğitim görmekle birlikte, bu eğitimi bir okuldan ya da bir öğretmenden değil, yaşadığı çevreden alır. Bu bakımdan aldığı eğitim sınırlıdır. İkinci dönemde ise örgütsel bir eğitim anlayışı vardır. Buna karşılık bu eğitim anlayışı millî değildir. Alınan eğitim çocuğa, millî kültürü değil; milletlerarası bir

²⁷ Ziya Gökalp, 'Eğitimde Yenileşme Hareketleri' başlığı altında görüşlerine yer verdiğimiz düşünürlerden Sâti Bey ile eğitimin millî olması konusunda tartışmaya girmiştir. Eğitimin millî olmasını, öğretimin ise lâmillî olmasını savunan Ziya Gökalp'a karşın Sâti Bey, temelde eğitimi, eğitim ve öğretim olmak üzere iki farklı yönden incelemenin uygun olmadığını ve eğitimi, Ziya Bey'in yaptığı gibi yetişmiş neslin henüz yetişmeye başlayan nesle fikir ve hislerini vermesi şeklinde dar bir tanımla ele almanın uygun olmayacağı kanaatindedir. Mütefekkirlerimiz sadece eğitimde millilik konusunda ayrı düşmemektedirler. Ziya Bey'in ilkokulda öğretim, lisede de eğitim yapılmasının doğru olacağı fikri de mütefekkirlerimizi ayrı düşürmüştür. Sâti Bey, bu konuda da Gökalp'ın tam tersini düşünmekte, ilkokulun eğitim, lisenin de öğretim için uygun olacağını belirtmektedir. Sâti Bey ve Gökalp, bu konuların dışında, eğitimde ödül ve ceza konusu ile ilgili olarak ve karakter ve kişilik konuları ile ilgili olarak fikir uyuşmazlığına düşmüşlerdir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz: Cavit Binbaşıoğlu, (1995).*Öğretmen Yetiştirme Açısından Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*. MEB Yayınları, İstanbul, ss.120-121 ; Kâzım Nami Duru, (1965) *Ziya Gökalp*. Ankara, s.127 ; Prof. Dr. Mustafa Ergun, (1986) *20 Yüzyıl Başlarında Türk Eğitiminin Amaçları Konusundaki Tartışmalara Mukayeseli Bir Bakış* , Belgelerle Türk Tarihi Dergisi. 20, s.66 ; Prof. Dr. Mustafa Ergun, (1987) *Sâti Bey Hayatı ve Türk Eğitimine Hizmetleri*. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 1, ss.4-19

²⁸ Gökalp, a.g.e., s.23

²⁹ Gökalp, a.g.e., s.11

bilgi birikimini kazandırır . Gökâlþ'a göre Türk milleti, modern milletler seviyesine çıkartılmalıdır. Bunun için de takip edilecek yol , üçüncü sırada belirtilendir. Bir başka deyişle, millî kültüre dayalı bir model üzerine kurulmuş eğitim anlayışı tüm topluma hakim olmalıdır.

Ziya Gökâlþ, çocuklara eğitim verecek olan kişiyi millî kültürün temsilcisi olarak görmektedir. Bu bakımdan eğitimci, millî kültürü çok yakından tanımalıdır. Bir milletin sahip olduğu değer yargıları , maddenin yapısı gibi her durumda ve her yerde aynı olmadığı için eğitimci çocuğu yetiştirirken, çocuğun içinde yaşayacağı kültür dairesinin özelliklerine göre yetiştirmelidir. Bu noktada Gökâlþ'ın eğitimciyi öğretmenden ayırdığını görmekteyiz. Eğitimci millî kültürün temsilcisi, öğretici ya da öğretmen ise fen ve teknolojinin temsilcisidir:

“Mamañih, mürebbi (educateur) milliyetin mümessili olduğu gibi muallim (instructeur) de asriyetin nümayendesidir. Terbiyenin gayesi millilik olduğu gibi talimin hedefi de asrilik olmalıdır. Müderris (professeur) , yahut hoca (maitre) aynı zamanda hem mürebbi, hem de muallimindir. Tedris (enseignement) in hem terbiyevi , hem de talimi kısımları var. Bu muzaafiyet , millî intibakı temin ettiği asri intibak ihtiyacını da tatmin edebilir.”³⁰

Ziya Bey'in eğitim anlayışının temelini oluşturan milliyetçilik ilkesi, kendisi tarafından yazılan şiirlerin ve yazıların içerik ve şekil özelliklerine de etki etmiştir. Kaleme aldığı eserlerinde millî kültürü aktarma, nasıl ve neden aktarılması gerektiğini açıklama yoluna giden Gökâlþ'ın düşünceleri, Atatürk'ü de etkilemiştir. Medrese eğitiminin ülkemize zarar verdiğini ve çocukları millî kültürden tamamen uzaklaştığını savunan Gökâlþ;

“Çocuklar, medreseye, yahut mektebe girdikten sonra oralarda, yalnız eski yahut yeni bir medeniyetin cansız ananelerini öğrenir ve millî harstan büsbütün mahrum kalır.”³¹

demektedir. Bu sorunun çözümü de ancak okullarda millî kültürün öğretilmesiyle mümkün olabilir :

“İşte, çocuklarımız, mektepte, cansız medeniyetlerin cansız ananeleri yerine, millî vicdanımızda yaşayan din, ahlâkî, hukukî, bedü kıymet duyguları ile işba edilmeğe başladığı zaman, orada tamamiyle millî fertler çıkmağa başlayacaktır.”³²

³⁰Ziya Gökâlþ , (1964). *Millî Terbiye ve Maarif Meselesi*. Diyarbakır Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları, Ankara, s.37

³¹Gökâlþ, a.g.e., s.26

Ziya Gökalp'ın eğitim anlayışı özetlenecek olursa, denilebilir ki O, kültürümüzü işleyerek halka yaymayı benimsemiş, Avrupa medeniyetinden de bütün milletler için gerekli olan fen ve tekniği öğretim yolu ile öğrencilere kazandırmayı istemiştir. Bu yolla, kişiliği millî kültürle pekişmiş fen ve teknikte de kendini geliştirmiş bir toplum meydana geleceğine inanıyordu.

2.3 DEVRİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ

Sonuç olarak; öncelikle askerî okullarda başlayan eğitimi modernleştirme çabalarının Cumhuriyet'e kadarki gelişmesinin, eğitim hayatımıza bir çok yenilik getirdiği, Batılı devletler ile gittikçe artan ilişkilerin, hayatımıza önemli etkiler yaptığı gerçektir.

Eğitimde gerçekleştirilmeye çalışılan reform konusunda, görüşleri günümüzde de tartışılan ve eğitim alanında büyük izler bırakmış eğitimciler arasında Emrullah Efendi, Sâti Bey ve Prens Sabahattin; bu sıkıntılı dönemde eğitim sisteminin sorunlarıyla ilgilenmiş ve çözüm yolları üretmeye çalışmışlardır.

³²Gökalp, a.g.e., s.27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ZİYA GÖKALP'İN ŞİİR ve MEKTUPLARINA GÖRE KADIN ve ÇOCUK EĞİTİMİ

3.1 ZİYA GÖKALP'A GÖRE EĞİTİMDE OKULLARIN ROLÜ

Ziya Gökalp, çocuğa okulda verilecek eğitimin, onun sosyalleşmesi açısından çok önemli bir yer tuttuğunu belirtmiştir. Mütefekkir kişiliğinin yanında aynı zamanda çok büyük bir eğitimci olan Şairimiz, hayatının her aşamasında okula ve okul yaşantısına büyük bir önem vermiştir. Nitekim O, kızları Seniha, Hürriyet ve Türkân Hanımlar'a yazdığı 3 Kasım 1919 tarihli mektubunda bu hususu;

“ İnsan evde hususî hocadan okuyabilir; fakat, mektebin başka türlü feyzi vardır. Mektep çocukların birleşmesinden vücûda gelmiş bir cemiyettir. Dersler , oyunlar, yemek, düşünmek hep içtima halindedir. İçtima halinde dersler daha dikkatle, daha lezzetle dinlenir. ”³³

cümleleriyle ifade eder. O, toplu olarak dinlenen bir müziğin, seyredilen bir tiyatro eserinin ya da gerçekleştirilen bir etkinliğin amacına daha güzel bir şekilde ulaştığını vurgular ve bir fikrin kabul görmesi için öncelikle toplum tarafından kabul edilmesi gerektiğini belirterek;

“ Bir insan tek başına bir sinemayı, yâhut tiyatroyu seyredebilir mi ? Tabî edemez, çünkü sıkılır. Hâlbuki içtimâ halinde tiyatrodâ veyâhut sinemada saatlerce kaldığı halde insan sıkılmıyor ve bu içtima'larda seyirci ne kadar çok olursa, seyredenlerin duyduğu vecd de o kadar şiddetli olur. Mûsikî de tek başına dinlenemez. Ekseriyâ yeni bir bestenin güzelliği, tek başına çalındığı zaman anlaşılabilir. Büyük bir cemaat huzurunda çalınan bir beste, mâhiyetini tamamıyla ortaya koyar. Nice dâhiyâne besteler, en büyük mûsikîşinâslar tarafından takdir edilmemişken, cemaat huzûrunda çalındıktan sonra dâhiyane kıymeti alabilmişlerdir. Demek ki insan tek

³³ Fevziye Abdullah Tansel. (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı-II, Limni ve Malta Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.75

başına ne temâşâdan, ne mûsikîden büyük bir zevk duyamıyor. İnsanlar içtima' ettikten sonradır ki bedî zevkleri kuvvetleniyor. Ahlâkî vazifelerle, ilmî hakikatler de böyledir. Bir adam kendi başına bir mefkûre duygusu icâd edemez. Cemiyet hangi fikri tanırorsa o mefkûre olur; cemiyet hangi kâideyi mukaddes tanırorsa, o vazife olur. Aynı zamanda bir adam kendi başına hiçbir hakikat yaratamaz. Hakikat, cemiyetin doğru olduğuna inandığı fikirlerdir.”³⁴

der ve sözü çocuklara getirir. Ziya Bey, çocukların beraberlik duygusu içinde aldıkları eğitimin daha kalıcı bir eğitim olacağı kanaatine varır :

“ O hâlde, çocuklar ahlâkî mefkûreleri ve vazifeleri , ilmî ve dinî hakikatleri ancak cemiyet hâlinde alabilirler. Çocukların cemiyet hâli ise mekteptir. Çocuk büyüdükten sonra, büyük cemiyetin içinde yaşayacak. O hâlde, ilerideki içtimâ'î hayâta alışmak için, çocukluk devresinde de içtimâ'î bir hayât yaşamak lâzımdır. İşte çocuk bu içtimâ'î terbiyeyi mektepte alır. Aile küçük bir cemiyettir. Bâhusus orada birleşecek çocuklar azdır. Mektepte ise yüzlerce çocuk beraber duyuyor, beraber düşünüyor, beraber anlıyor, istikbâl için müşterek gayeler tehayyül ediyor. İstikbalde milletin ferdleri arasında müşterek duygular ve fikirler bulunabilmesi için, çocukların mekteplerde beraber duyması ve düşünmesi lâzımdır. İşte bu yazdığım sebepler gösteriyor ki, mektepte okumak, evde çalışmaktan daha faydalıdır.”³⁵

Şairimizin mektubunda belirttiği gibi, okulun bazı duyuş ve düşünüşleri kazandırma bakımından, ev ortamından daha etkili olduğu günümüz eğitimcileri tarafından da kabul gören bir husustur. Gökalp, okulda, çocukların yaşadıkları birliktelik duygusunun onları birlikte daha çabuk ve daha etkili bir şekilde öğrenmeye alıştırdığını belirtmektedir. Bu özellikle bir milletin tüm bireylerinde varolması gereken kültürel ve millî öğeleri kazandırmada okul son derece etkilidir. Ziya Bey de bundan yola çıkarak okul ortamında birliktelik duygusunun öğrenciler üzerinde oluşturduğu olumlu etkiye dikkat çekmiş ve bu duygu sayesinde onların okulda daha kolay öğrenebileceklerini vurgulamıştır. İçinde bulunulan çağda bir insanı insan yapan değerlerin okuyup yazmak olduğunu vurgulayan Gökalp, ailesine yazdığı bir mektubunda da bu önemli noktaya dikkat çekerek şu satırlara yer vermiştir :

“Bugün insanı insan yapan okuyup yazmaktır. Herkesten âlim, yâhut edip olmak istenilmez; fakat okuyup yazmak, hisaptan a'mâl-i erba'ayı yapabilmek behemehâl istenilir. Bir ev kadınına da, bir işçi kadınına da bunları bilmek lâzımdır; fakat, öğreten olmazsa, bir çocuk bunları kendi kendine nasıl öğrenir ?”³⁶

³⁴ Tansel, a.g.e., s.76

³⁵ Tansel, a.g.e., s.76

³⁶ Tansel, a.g.e., s.408

Ziya Bey, 30 Ekim 1919 tarihli bir mektubunda da kızlarına hangi kitapları okuduklarını sorar ve iyi bir eğitim almanın yolunun okumaktan zevk almak olduğunu belirterek;

*“Siz hangi kitapları okuduğunuzu, ne gibi derslere çalıştığınızı yazmıyorsunuz. Tahsilde muvaffak olmak için en iyi usûl okumaktan zevk almaktır.”*³⁷

Satırlarıyla bu konudaki düşüncelerini belirtir ve bir öğrencinin başarılı olması için, eğilimi olduğu yönde eğitim almasının önemini vurgular:

*“Bir derse çalışırken, ondan bir eğlence gibi, bir oyun gibi hoşlanmalı. Bir de talebe hangi ilimden, hangi hünlerden hoşlanıyorsa bütün meylini ona vermeli. Demek ki en ziyâde o derse isti'dâdı var. Bir çocuk için en faydalı şey, kendi isti'dadını tanımaktır. Hangi hünere isti'dâdı olduğunu bilen ve en çok istidatlı olduğu ilme çalışan talebe muvaffak olur.”*³⁸

Gökalp'ın bu tespiti çocukların eğilimi olduğu alanda ilerlemelerinin doğru olacağını ve bu alanda başarılı olacaklarını içermektedir. Bu görüş, günümüzün rehberlik anlayışında da vardır. Günümüzde de öğrenciler; ilköğretimden orta öğretime, orta öğretimden yüksek öğretime gelişmeye meyilli oldukları branşlara yönlendirilmektedirler.

3.2 ÇOCUK ve KADIN EĞİTİMİ KONULARINDA ZİYA GÖKALP'IN İLERİ SÜRDÜĞÜ FİKİRLER

Ziya Gökalp'ın kadın ve çocuk eğitimi konusunda ileri sürdüğü fikirlere aile konusunda ileri sürdüğü fikirlerle ulaşmak daha doğru olacaktır. Nitekim Gökalp, hem çocukla hem de kadın ve kadının toplumdaki yeri ile ilgili düşüncelerini aile ile bağlantılı olarak vermiştir. Kadını aileyi kuran, çocuğu da aile içinde mutluluğu arttıran bir etken olarak almıştır. Bu sebeple çalışmamızın bu bölümüne, öncelikle Ziya Bey'in aile ve aile eğitimi konularındaki görüşlerine yer vererek başlayacağız.

³⁷ Tansel , a.g.e., s.73

³⁸ Tansel , a.g.e., s.73

3.2.1 Ziya Gökalp'ın Aile ve Aile Eğitimi Konusundaki Fikirleri

Ziya Gökalp, hem bir düşünür, hem de bir sosyolog olarak milletimizin sosyal yapısını, kültürel hayatını çeşitli yönleriyle bilimsel bir düzeyde ortaya koymuş, kültürel hayatımız ile ilgili yaptığı araştırmalarda, aile konusuna da etraflıca yer vermiştir.

Gökalp, kaleme aldığı makalelerin birçoğunda ailenin toplum içindeki konumunu belirtmiştir. Türk kültür hayatındaki önemi başta olmak üzere, bu yazılarda; aile kurumunun farklı şekilleri, ailenin tarih sürecinde yaşadığı gelişim, aile fertlerinin birbirleriyle ilişkileri gibi günümüzde de son derece incelenmeye muhtaç konuları işlemiştir.

Ziya Bey, aileyi oluşturan bağ konusunda mukayeseli bir yaklaşım etrafında fikrini geliştirmiştir. Yaptığı bu mukayesede, “kan bağı” ve “akrabalık bağı” üzerinde durmuş ve bunların aynı şey olmadığını belirtmiştir. Aile ile ilgili olarak yaptığı tanım da şu şekildedir :

“Aile birbirine akrabalık rabitasıyla bağlı olan fertlerin mecmuu demektir.”³⁹

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Gökalp, bu tanımda geçen akrabalık kelimesinin anlamının kandaşlıktan ayrı olduğunu söylemiştir. Kandaşlık, fizyolojik bir bağıdır ve iki insanın birbirini akraba sayması için bu iki insan arasında kan bağı olması zorunlu değildir. Akrabalık bağı ise sosyal bir bağıdır ve bu bağı, din ve hukukla ilgili kurallar oluşturur. O, toplumun gelişimini aşiret, kavim, ümmet ve millet olmak üzere dört aşamada incelemiş ve ailenin gelişiminin de bu dört aşamayı takip ettiğini belirtmiştir. Buna göre aile; aşiret devrinde simye, kavim devrinde ocak, ümmet devrinde konak ve millet devrinde de yuva isimlerini almış ve gelişimi dört aşamaya ayrılmıştır. Gökalp tarafından ortaya konan bu ayrım, gelişim aşamalarında ailenin yapısı üzerinde de ayrıntıyla durulmuştur. Bu kısımda aile önce “maderî” ve “pederî” isimleriyle iki aşamaya ayrılmıştır. “Maderî” aile, akrabalık

³⁹ Ziya Gökalp. (1975) *Türk Ahlâkı*, (Haz. Mustafa Görgen), Toker Basımevi, İstanbul, s.70

bağlarının anne tarafından kişilerle kurulduğu; “pederi” aile ise akrabalık bağlarının baba tarafından olan kişilerle kurulduğu ailedir.⁴⁰ Ailede ana soyu ile baba soyu değer bakımından birbirine eşittir ve O, bu durum üzerinde şu şekilde durmuştur :

“Eski Türklerde , ana soyu ile baba soyu kıymetçe birbirine eşitti. Ana soyuyla baba soyunun eşitliğini bazı müesseselerde açıkça görürüz. Eski Türklerde asalet yalnız baba cihetinden gelmezdi. Ana cihetinden de gelirdi. Bir adamın tam asil olması için , hem baba cihetinden hem de ana cihetinden asil olması lâzımdı. Bugün bile Harzem Türkmenlerinde bir kız , hem babası, hem de anası Türkmen olmayan bir erkeğe varmaz. Çünkü bir adamın yalnız babasının Türkmen olması , asil olmasına kafi değildir. Tamamiyle asil olması için , anası da Türkmen olmalıdır.”⁴¹

Şairimiz, Türk toplumunun sanıldığı gibi aksine ilk dönemde pederi aile yapısına değil , maderî aile yapısına sahip olduğunu belirtmektedir. İlk dönemlerde avcılıkla yaşayan Türkler, diğer topluluklara kız vermez, aksine göçebe yaşayan diğer topluluklardan içgüveyi olarak damat alırlardı. Bu, Gökalp’ın da söz konusu eserinde belirttiği gibi, aile içinde kadının çok önemli bir konuma sahip olduğunu göstergesidir.⁴² Bununla beraber ilerleyen dönemlerde “maderî” olan aile, “pederi” bir yapıya dönüşecektir. Pederi aile tipi de tarih sürecindeki gelişimini tamamladıktan sonra, O’nun “izdivacı” aile olarak belirttiği aileyi ortaya çıkaracaktır.

Ziya Gökalp’ın aile konusuna büyük önem vermesinin başlıca sebebi, hiç şüphesiz bireyin ilk eğitimini ailede alacak olmasıdır. İnsanoğlunun doğduğu, sosyal çevresine uyum sağlamaya çalıştığı ve çevresini tanıdığı ilk yer ailedir. Yine aynı şekilde millî kültürü, milletin tüm bireyelerine tanıtabilmek ve her bireyin de millî kültür dairesi içinde yetişmesini sağlamak için ilk ve öncelikli yer, aile ocağıdır. Bu bakımından aile, Gökalp’a göre devletin ve milletin esasını oluşturur. O’nun aile konusundaki fikirlerini öğrenebileceğimiz başlıca yerler, daha önce belirttiğimiz gibi makaleleri ve mektuplarıdır. Bununla beraber manzum eserlerinde de aileyi ve aile bireyelerini konu edinmiştir. Bunlardan birisi “Aile” adını taşıyan şu şiiridir :

Aile

Bir kadın var ki yâ annem , yâ kardeşim, yâ kızım,

⁴⁰Ziya Gökalp. (1975) *Türk Ahlakı* , (Haz.Mustafa Görgen), Toker Basımevi, İstanbul, s.73

⁴¹ Ziya Gökalp. (1976) *Türkçülüğün Esasları*, Türk Kültür Yayını, İstanbul, s.59

⁴² Ziya Gökalp. (1975) *Türk Ahlakı* , (Haz.Mustafa Görgen), Toker Basımevi, İstanbul, s.73

*Odur bende en mukaddes duyguları yaşatan..
Bir diğeri sevgilim ki günüm, ayım, yıldızım
Odur bana hayattaki şiirleri anlatan ..*

*Bu mahlûklar nasıl hakîr olur şer'in gözünde ?
Bir yanlılık var mutlaka müfessirin sözünde!*

*Ailedir bu milletin, bu devletin esası,
Kadın tamam olmadıkça eksik kalır bu hayât
Ailenin adle uygun olmak için binâsı
Nikâh, talak, mirâs : Bu üç işte gerek müsâvât.*

*Bir kız irste yarım erkek, izdivaçta dörtte-bir
Buldukça ne aile , ne memleket yükselir .*

*Diğerk haklar için millî mahkemeler açmışız,
Aileyi bırakmışız medresenin elinde..
Bilmem niçün, kadınlığa ait işten kaçmışız,
Yâ onun da bir emeği yok mu bu Türk ilinde ?*

*Yoksa o mu iğnesinden kanlı süngü yaparak
Haklarını pençemizden ihtilâlle alacak ?⁴³*

Şiirin ilk bölümünde, aile içinde kadının üstlendiği rollerden bahsedilmiş ve onların, ailede farklı bir muamele görmemeleri gerektiği üzerinde durulmuştur. Gökalp, kadının ailede üstlendiği anne, kız kardeş ve kız evlat rollerinin her birinde diğer aile bireyleriyle eşit tutulmasını savunmaktadır. Eşitlik, O'nun zihninde oluşturduğu Türk ailesinin en önemli vasıflarından biridir. Şiirde geçen; "Ailedir bu milletin bu devletin esası" dizesi bize, Gökalp'ın aileyi, milletin temelini ve dolayısıyla millî birliğin temelini oluşturan en küçük toplum birimi olarak gördüğünü göstermektedir . Bu birliği oluşturan bireyler arasındaki ilişkiler adil bir şekilde kanunlar ile düzenlenmelidir. "Nikâh , talâk, mirâs : Bu üç işte gerek müsâvât" dizesi de ailede kadın erkek eşitliğini destekleyerek, sosyal hayatın her alanında ve nikâh, boşanma, mirâs gibi hukukî meselelerde iki tarafın da aynı statüye sahip olması gerektiğini savunan düşüncüyü içermektedir. Son bölümde yer alan "Aileyi bırakmışız medresenin elinde" dizesi ise, Ziya Gökalp'ın kurulacak olan yeni toplum düzeninde aile eğitimine de yer verilmesini istediğini gösterir.

⁴³ Fevziye Abdullah Tansel. (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı-1 Şiirler ve Halk Masalları*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.116

Şairimizin, yukarıda da söz edildiği gibi, aileyi milletin temeli sayması ve eğitimin ailede başladığı düşüncesinin üzerinde durması ailenin bir başka işlevi üzerinde yoğunlaşılmasının gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Gökalp'ın savunduğu bu düşünceden yola çıkarak diyebiliriz ki aile, küçük bir millettir ve bu küçük milletler topluluğu milletin kendisini oluşturur. Aile kavramına bu açıdan bakıldığında O'nun da ısrarla savunduğu gibi ailenin her alanda el üstünde tutulması gerekmektedir. İyi eğitim almış aile bireylerinden oluşan bir aile, her alanda güçlü olan bir milletin ortaya çıkmasının da ilk şartıdır.

Ziya Gökalp, ileri sürdüğü fikirleri sürgünde olduğu yıllarda, kızlarına ve eşine yazdığı mektuplarda da belirtmiştir. Son derece içten ve akıcı bir üslûpla kaleme aldığı mektuplarında, ailesine duyduğu bitmez tükenmez sevgi ve ailesinden ayrı olmanın verdiği keder ön planda olmuştur. Bununla birlikte bu mektuplar, aile konusunda makalelerinden ve şiirlerinden elde ettiğimiz düşüncelerinin içten birer açıklayıcısı durumundadır.

Şairimiz, 28 Ocak 1919 tarihinde tutuklanmış ve 26 Mayıs 1919 tarihinde de İstanbul'dan ayrılarak 29 Mayıs Perşembe akşamı Limni'ye gelmiştir.⁴⁴ Bu dönemden sonra Ziya Gökalp'ın sürgün hayatı başlamıştır. Geride eşini ve üç kız çocuğunu bırakan Gökalp, sürgünde bulunduğu dönemde ailesinden ayrı kalmanın ıstırabını çekmiş ve bunu da mektuplarında sık sık dile getirmiştir. Aile kurumuna verdiği önemi ve ailenin toplum yapısı içindeki konumunu, yazdığı makalelerinde ve şiirlerinde fırsat buldukça dile getiren şairimiz, sürgün yıllarında eşi Vecihe Hanım'a ve kızları Seniha, Hürriyet ve Türkân Hanımlara yazdığı mektuplarda da aile kurumunun kutsallığı ve önemi üzerinde sıkça durmuştur. Eşi Vecihe Hanım'a yazdığı 29 Eylül 1919 tarihli mektubunda şu satırlara yer vermiştir :

“Bahtiyarlık süreksiz olduğu gibi felâkette devamsızdır. Gündüzden sonra gece, geceden sonra gündüz gelir. Ayrılık olmasaydı insanlar beraber bulunmanın kadrini bilmeyeceklerdi. Yuva saadetini, yuvasından uzak düşmüş garip kuşlara sormalı ! Dünyada vatan sevgisinden sonra, en tatlı duygu yuva sevgisi imiş. Bildircin katarlarının dönüşü gibi elbette biz de bir gün bu hicretten döneceğiz. O zaman bütün bu hicranlar bitecek .O zaman mes'ud yuvamızda ,yine bir çift güvercin gibi ,

⁴⁴Kocakaplan, a.g.e., s.20

sevgili yavrularımızın tatlı civiltularını dinleyeceğiz. Ben, Tanrı'dan çok şey istemiyorum . Yalnız iki şey istiyorum : Yurdum mes'ud olsun yuvam bahtiyar . ”⁴⁵

Mektubunda da samimî bir şekilde belirttiği gibi Gökalp'ın iki dileği vardır. Bunlardan ilki, yurdunun mes'ud olması, ikincisi de yuvasının, yani ailesinin bahtiyar yaşamasıdır. Bu iki kutsal dilek, O'nun bütün yaşamına hakim iki duygunun satırlara dökülmüş halidir. Bu duyguların ifade edildiği bir başka mektup, Gökalp'ın eşine yazdığı 2 Ekim 1919 tarihli mektubudur :

“Biz Türkler , aile hayatını bilmiyoruz. Aile hayatının kıymetini ondan ayrı düştükten sonra anlıyoruz. İnsan milletinden sonra, en çok ailesini düşünmelidir ; yurdundan sonra en çok yuvası için çalışmalıdır. ”⁴⁶

Sürgün döneminde vatanından , akademik hizmetlerinden ve ailesinden ayrı düşen şairimiz, bu ayrılıklar sebebiyle kendini garip saymaktadır . Eşi Vecihe Hanım'a yazdığı 4 Aralık 1919 tarihli mektubunda, bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir :

“Yuvamdan , yavrularımdan ayrı düşmek bir gurbet . İlmî, edebî meslektaşlarımdan ayrılmak ikinci bir gurbet . Asıl vatandan mehcûr olmak da üçüncü bir gurbet . Senden ayrı bulunmak , yavrularımın civiltularının işitemem bir hicran değil midir ? Edebî ve ilmî mecmualara yazı yazamamak , Darülfünun'da , Türkocağı'nda konferanslar verememek, düşünmekten başka bir işi olmayan bir adam için büyük bir mahrumluk değil mi ? Benim asıl vatanımdan, büyük ve hakikî vatanımdan başka bir de iki küçük vatanım vardır ki birisi meslekî zümrem, ikincisi de sevgili ailemdir . Ben bu üç vatandan da vücutce uzağım; fakat, rûhum, kalbim, hayatım onlarla berâberdir . ”⁴⁷

Ziya Bey, vatanının yanında meslek hayatını ve ailesini, ikinci vatan saymaktadır. Bu da onun aile kurumunu vatan kadar kutsal saydığını gösterir ki Gökalp, sürgün hayatında sadece vatanından ayrı kalmanın üzüntüsünü değil; meslekî çalışmalardan ve en önemlisi de ailesinden ayrı kalmanın acısını çekmektedir. O'nun aile kurumuna büyük önem vermesinin sebeplerinden biri de aileyi sosyalleşmenin gerçekleştiği ilk yer olarak görmesidir ve insan ailesinden uzak kaldığı hiçbir yerde mutlu olamaz :

⁴⁵ Fevziye Abdullah Tansel. (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı-II Limni ve Malta Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.44

⁴⁶ Tansel , a.g.e., s.47

⁴⁷ Tansel , a.g.e., s.96

“İnsan aile içinde doğar , aile içinde büyür, aile içinde yaşar. Başka bir muhitte mes’ud olmak , insan için nasip değildir ; binâenaleyh, ben de daima hayalimde , aileme kavuşmak için yola çıkmış bir gurbet-zede gibiyim . Dolaşırken, bir vapurun güvertesinde, yahut bir otelin koridorunda gezdiğimi zannediyorum. İnşallah aileme yakında kavuşurum.”⁴⁸

Ziya Gökalp, insanın aile içinde duyduğu saadeti saadetlerin en güzeli olarak değerlendirmektedir . Ona göre aile saadeti duymayan bir adam mutlu olamaz . Eşi Vecihe Hanım’a yazdığı 31 Mayıs 1920 tarihli mektubunda bu durumu şu satırlarla ifade etmiştir :

“ Ne zaman sizi düşünsen , zihnime tatlı hatıralar gelir. Saâdetli anları hatırladığım zaman, fikrim ve hayalim gibi sözlerim de nasıl tatlılaşmasın ? Evet, ben burada sıkılmıyorum . Zamanımı boş geçirmemeğe çalışıyorum, ve biraz da muvaffak oluyorum ; fakat bu muvaffakiyyet , ancak sizin tatlı mektuplarınız sayesinde . Aile saâdetini duymayan bir adam , hayatı sevemez . Beni hayata kuvvetli bağlarla rapteden tatlı sevgiler olmasaydı , hiç bu zilletli hayata tahammül edebilir mi idim ?”⁴⁹

Ziya Gökalp, mefkûrelerin en küçüğü ve en samimîsi olarak “aile birliği”ni görmektedir. İnsan beraberlik zevkini ilk olarak ailede bulur. Ailede tadılan bu ilk birliktelik zevki, insanı başka alanlarda da birlikte olmaya iter . O’nun bu tespiti çok önemlidir. Gökalp, bu bakımdan aileyi sadece bir şefkat yuvası olarak değil, aynı zamanda millet sevgisine ulaşmada bir basamak olarak görür. Daha önce de belirttiğimiz gibi Şairimiz’e göre ailesini sevememiş bir insan milletini de sevemez. O, bu durumu eşi Vecihe Hanım’a yazdığı 4 Haziran 1920 tarihli mektubunda şu ifadelerle dile getirmektedir :

“ İnsanı mes’ud eden mefkûredir. Mefkûrelerin en küçüğü, en kadimi , en samimîsi, en yakını aile birliğidir. İnsan beraberlik zevkini , birlik lezzetini ibtidâ aile zümresinde tadar. İnsan aile hayatının lezzetini tattıktan sonradır ki , milletini ve meslekî zümresini aileye benzeterek daha çok sever ; fakat, mes’ud bir aile hayatı yaşamış olmanın yalnız bir mazarratı var ; o da gurbete düşüp ailesinden ayrılınca, bu ayrılığa tahammülün gayet zor olmasıdır.”⁵⁰

Gökalp’in sürgünde olduğu dönemde ailesine yazdığı mektuplarda dikkat çeken bir başka nokta sık sık “aile” ile “millet” arasında bağlantı kurmasıdır. Ziya

⁴⁸ Tansel , a.g.e., s.181

⁴⁹ Tansel, a.g.e., s.329

⁵⁰ Tansel, a.g.e., s.333

Bey aileyi, cemiyetlerin en küçüğü; fakat en canlısı olarak görmektedir. Bu küçük cemiyetler birleşerek milleti oluşturur. O halde daha önce de sıkça vurguladığımız gibi O'na göre aile, milletin temelidir. Bir toplumun aile yapısı ne kadar güçlü olursa milleti de o derece güçlü bir yapıya sahip olur . Gökalp, bu düşüncelerini kızı Seniha Hanım'a Polverista'dan yazdığı bir mektupta dile getirmiştir :

“ İnsan sevdiklerinin arasında bulunmazsa , kalabalık içinde yalnız demektir. Ben, yalnız sizin aranızda iken bir cemiyet hayatı yaşadığımı hissediyorum. Aile, cemiyetlerin en küçüğü fakat en canlısıdır. Aile cemiyeti, millî cemiyetin temelidir. Aile ne kadar kuvvetli olursa , millet de o kadar kudretli olur.”⁵¹

Şairimiz, yine kızı Seniha Hanım'a yazdığı 23 Ağustos 1920 tarihli mektubunda bir insanın hayata bağlanış amacının tatlı muhabbetler olacağını vurgulamakta ve bu konuyu şu şekilde açıklamaktadır :

“ İnsanı hayata bağlayan tatlı muhabbetlerdir. Muhabbetlerin en tatlıları ise aile sevgileridir. Ailesiz insanlar nasıl yaşar , anlayamam.İnsanı mes'ud eden aile muhabbeti ve evlâd şefkatidir.Evlattan, aileden mahrum olan insanlar hayatın tatlılığını asla anlayamaz.”⁵²

Mektuplarında sık sık ailesine duyduğu hasreti dile getiren Gökalp , özellikle kızlarına yazdığı mektuplarında ailenin toplum içinde üstlendiği sosyal işlevden de söz etmektedir. Aile, bir saadet kaynağı olduğu kadar insanın ilk eğitimini aldığı yer olma özelliğini de gösterir.Aynı zamanda aile en adaletli davranış kalıplarının öğrenildiği yerdir. Gökalp bu fikirlerini, kızı Seniha Hanım'a yazdığı 16 Eylül 1920 tarihli mektubunda;

“ Herkes bir şeyin temâşâsından zevk alır . Benim için en güzel manzara , mes'ud bir ailenin , bahtiyar çocukların görünüşüdür. Semanın rengarenk bulutları, bahçelerin ağaçlarıyla çiçekleri, dağlar, denizler, ormanlar , kumsallar güzel olabilirler; fakat, bence bunların hepsinden daha güzel bir şey vardır ki, her ferdi birbirini samimiyetle seven sağlam bir aile'dir. Yazık ki şairler bu güzelliği göremiyorlar, romancılar bu hayatı hakikî bir sûrette tersim edemiyorlar.”⁵³

satırlarıyla dile getirirken, ailenin sosyal hayatın tüm aşamalarının yaşandığı küçük bir toplum gözüyle bakar. O, aile ocağını; en içten duyguların sergilendiği bir

⁵¹ Tansel, a.g.e., s.415

⁵² Tansel, a.g.e., s.418

⁵³ Tansel, a.g.e., s.440

ibadethaneye, en güzel eğitimin alındığı bir okula ve en adil yönetimin sağlandığı bir hükümete benzeterek, sevgiyi ailenin temeli, aileyi de sevginin kaynağı olarak görür:

“ Aile bir ma’bettir ki, en samimî ibâdetler orada yapılır. Aile bir mekteptir ki, en derûnî terbiyeler orada alınır. Aile bir hükûmettir ki , en şefkatli bir adalet ancak orada görülebilir. Aile, kulubeyi bir saraydan daha müreffeh yapan, fakirhâne bir sofraya en zengin ziyâfetlerden ziyâde lezzet veren bir sevgi cemiyetidir. Hasılı, aile sosyalizmin hakikî bir sûrette ilk tatbik olunduğu en samimi zümredir. Meslek ve millet zümrelerin mefkuresi aileye benzemektedir. İşte benim yegâne emelim , bu kadar sevgili olan aile zümresine, aileme kavuşmaktır. ”⁵⁴

Bir insanın sevgiyi aile içinde yaşamadan, başka hiçbir şeyi sevmeyeceğine işaret eden Gökalp, bu konuda eşi Vecihe Hanım’a Polverista’dan yazdığı 20 Eylül 1920 tarihli mektubunda şu ifadelerle yer vermiştir :

“Bir insan ne kadar çok severse, o kadar çok mes’ud olur. Meselâ insan, önce ailesini sever. Sevgisi fazla ise artar, meslektaşlarını sever; yine sevgisi artarsa, bununla da millettaşlarını, dindaşlarını, medeniyettaşlarını ve en nihâyet bütün insanları bütün mahlûkları sever. Bazı insanlar vardır ki, sevgisine bütün kainat bile kifayet etmez. O zaman daha çok sevebilmek için muhayyilesinde yeni kainatlar yaratır; fakat, bu silsile de gösteriyor ki, sevginin kaynağı ailedir. İnsan en evvel ailesini sever ve ibtidâ sevmeyi aile içinde öğrenir. ”⁵⁵

Şairimiz, eğitim konusunda da aileye çok büyük görevler düştüğünü belirtmektedir. Kızı Türkan’ın henüz iki buçuk yaşında okula başlamasıyla gurur duyun Gökalp, yine de eşine, bir çocuğun en iyi eğitimi ailede alacağını belirtir. O’na göre ailede verilen eğitim, her türlü eğitimden üstündür. Aynı zamanda aile bir insanın bütün hayatında huzur bulacağı tek yerdir. Şairimiz, 3 Ocak 1921 tarihli mektubunda;

“Ben mefkûrelerimle mes’udum; fakat, saadeti kendi ailem arasında yaşamış olmasaydım , daha büyük aileleri düşünebilir mi idim ? İnsan tek başına doğru düşünemez, doğru duyamaz. Ferdin şahsiyetini yaratan içinde yaşadığı cemiyettir. Cemiyetin en samimisi, en sevişmelisi aile değil midir? İnsan ilk içtimai terbiyeyi aile içinde aldığı gibi bütün hayatında huzuru , saadeti yalnız aile ocağında bulmuyor mu ? ”⁵⁶

⁵⁴Tansel , a.g.e., s.440

⁵⁵Tansel , a.g.e., s.442

⁵⁶Tansel , a.g.e., s.524

satırlarıyla dile getirmekte ve hem ilk eğitimin ailede alınacağını belirterek hem de insanın huzur bulacağı tek yerin aile olacağını söyleyerek ailenin önemini ortaya koymaktadır.

3.2.2 Ziya Gökalp'ın Çocuk ve Çocuk Eğitimi Konusundaki Görüşleri

Çocuklara daima sevgiyle bakan Gökalp'a göre çocuk, hayatın vazgeçilmezlerinden. Nitekim O,

*“ Zaten yuvanın şenliği yavrular değil midir? ”*⁵⁷

diyerek çocukları, aile hayatına neşe katan varlıklar olarak görmüş ve sürgünde olduğu dönemde çocuklarından ayrı düşmenin acısını her zaman yaşamıştır. Bu bölümde öncelikle O'nun çocuğa bakışını anlamaya çalışacak, ardından da çocuk eğitimi konusunda ileri sürdüğü fikirleri tespit edeceğiz.

3.2.2.1 Ziya Gökalp'ın çocuğa bakışı

Ziya Gökalp'ın çocuğa bakışını anlayabilmek için hiç kuşkusuz en iyi kaynak, onun sürgünde olduğu dönemde kaleme aldığı mektuplardır. Mektuplarında çocuklarına olan düşkünlüğünü sık sık dile getiren Şairimiz, çocuklardan ayrı kaldığı dönemde kendini onların rüyalarıyla avuttuğunu belirtir. Eşi Vecihe Hanım'a yazdığı bir mektubunda, çocuksuz bir hayatı, çiçeksiz bir tarlaya benzeten Gökalp, bu duygularını şu şekilde ifade etmiştir :

*“Türkân'ın çimenler üzerinde, yeşil ağaçlar arasında, beyaz kuzularla oynadığını şimdiden görüyorum. Hürriyet, siyah ineklerin memesinden beyaz sütün nasıl sağıldığını seyrediyor. Seniha da, gölün içinde yatmış olan mandaların resmini almaya çalışıyor. Ne yapayım, bu huylâlar da olmasa kup-kuru bir adam olacağım. Çocuksuz bir hayat, çiçeksiz bir tarla gibi pek sevimsiz..”*⁵⁸

Ziya Bey, hayatın en güzel çağının çocukluk çağı olduğunu belirterek, her fırsatta çocuklarına duyduğu sevgiyi ifade etme yoluna gider. Kızı Seniha Hanım'a yazdığı bir mektubunda şöyle der :

“Hayatın en tatlı çağı çocukluktur. Bu devirde dinlenen peri masalları, en güzel romanlardan daha vecdlidir. Bilmem çocuklarıma olan iştîyâkımdan , tahassürümden dolayı mı, her nedense bugün ruhumun içi bir çocuk bahçesi gibi

⁵⁷ Tansel, a.g.e., s.373

⁵⁸Tansel, a.g.e., s.227

olmuştur. Türkan orada gürültülü oyunlarını oynarken, Hürriyet de sessizce bebeklerine masal anlatıyor. Siz de bana ne okuduğunuzu, ne düşündüğünüzü yazarsanız, kendimi yuvamda, yavrularıyla beraber yaşıyor gibi görürüm.”⁵⁹

Şairimiz, hem kendi çocuklarına hem de bütün Türk çocuklarına büyük sevgi beslemektedir. Nitekim yazdığı şiirleri ve masalları sadece kızlarına değil, Türk çocuklarının hepsine yazdığını kızı Hürriyet Hanım, şöyle anlatmaktadır:

“Diyarbakir’de çıkardığı Küçük Mecmua’da ilmî ve fikrî yazılarıyla beraber çocuk masalları da yazıyordu. O zaman bir gün dedim ki:

_ Baba, bu masalları benim için mi yazıyorsun?

_ Hayır, yalnız senin için yazmıyorum.

_ Biliyorum yalnız benim için değil, benimle kardeşlerim için yazıyorsunuz.

_ Hayır, Hayır, bilemedin! Bu masalları yalnız senin ve kardeşlerin için yazmıyorum; Türk çocukları için yazıyorum. Ben yalnız senin ve kardeşlerinin babası değilim. Bu dünyadaki bütün Türk çocuklarının babasıyım. Sizleri ne kadar düşünür ve seversem onları da o kadar düşünür ve severim.”⁶⁰

Gökalp, insan ruhunun çocuklara ihtiyaç duyduğunu belirtir. O’na göre insan ancak bu şekilde huzurlu bir hayat sürebilir . O, bu duygularını, kızları Seniha, Hürriyet ve Türkan Hanımlar’a hitaben yazdığı bir mektubunda şu satırlarla dile getirir :

“ Burada çocuklardan uzak bir hayat yaşadığım için, çok kere çocuk kitaplarıyla ve çocuk edebiyatıyla meşgûl oluyorum. İnsan ruhunun çocuklarla beraber saf bir hayat yaşamağa ihtiyacı vardır. Göz çiçeklere muhtaç olduğu gibi, ruh da çocuklara muhtaçtır. Bundan dolayıdır ki burada çocuk şiirlerini ve çocuk masallarını severek okuyorum . Bunları sizinle beraber okumak en büyük arzumdur.”⁶¹

Ziya Bey, çocuklara duyduğu sevgiyi ve onlarla güzel bir şekilde anlaşmasını kendi çocukluğunu hiçbir şekilde unutamamasına bağlamaktadır. Bir mektubunda bu duygularını şu ifadelerle satırlara döker :

“ Çocukluk başka bir alemdir. İnsanlar büyüyünce o zamanların duygularını unuturlar. Ben yazdığım çocuk şiirleri de gösterir ki o hayattan hiçbir zaman çıkamıyorum.”⁶²

⁵⁹Tansel, a.g.e., s.205

⁶⁰ Şevket Beysanoğlu. (1964) *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler*. Ziya Gökalp Derneği Yayınları, Ankara, s.326

⁶¹Tansel, a.g.e., s.184

⁶²Tansel, a.g.e., s.571

Gökalp, çocukların hislerini saklayamadıklarından, bu sebeple de kendi içlerindeki coşkunu, neşeyi etrafa saçmak istediklerinden bahsederek kendi ruhu ile kızı Türkan Hanım'ın ruhu arasında bir benzerlik kurar ve çocuk ruhunu hassas bir aynaya benzeterek şöyle der :

“Çocuk rûhu, gayet hassas bir aynadır. Şetâretinizi, yâhut kederinizi derhâl onun çehresinde görürsünüz. Türkân, sevk-ı tabiisiyle biliyor ki, insan tebessüm ettikçe ruhû meserretle dolar. O hâlde herkesi tebessüme mecbur etmek lâzım! İşte bundan dolayı sizi güldürecek maskaralıklar yapıyor. O sizi gülmeğe mecbur etmese siz hepimiz kederli kederli düşüneceksiniz. Türkân kederli yüzlere bakmağa tahammül edemez. Onun ruhu şetârete muhtaç ! Benim de rûhum böyledir.”⁶³

Şairimiz, yine bir başka mektubunda da çocukluk ve gençlikten söz açarak :

“ Zaten ben bir türlü çocukluk ve gençlikten dışarı çıkamıyorum. Çocukluk şetâret, gençlik metânettir.”⁶⁴

dedikten sonra ,

“Hayat bunlarsız nasıl yaşanır?”⁶⁵

sorusunu sorarak çocukluk ve gençlik olmadan hayatın da yaşanamayacağını anlatır.

Çocukları çok seven ve özellikle de sürgün döneminde sık sık çocukluğunu anımsayan Ziya Bey, çocuk masalları ve çocuk şiirleri yazmasını da yaşı kaç olursa olsun, ruhunun çocuk ruhu olmasına bağlar ve:

“ Yaşımın kaç olduğunu bilmem; fakat ben biraz çocuk biraz da gencim. Çocuk olmasaydım, çocuk masalları,şiirleri yazar mı idim ? Çocukluktan ayrıldım mı genç olurum . Bir mektepli gibi rûhum mefkûre ile , zihnim suallerle doludur.”⁶⁶

demekten kendini alamaz. Gökalp, insanın daha sonraki yıllarda düşünce yaşamının çocukluk dönemi ile ilgili olduğunu düşünmektedir. O'na göre çocukluk çağında, bir başka deyişle çocukların dünyasında şiir, felsefe ve ahlâk vardır. Bu düşüncelerini

⁶³Tansel, a.g.e., s.115

⁶⁴ Tansel, a.g.e., s.407

⁶⁵ Tansel, a.g.e., s.407

⁶⁶ Tansel, a.g.e., s.184

kızı Seniha Hanım'a yazdığı 4 Ekim 1920 tarihli mektubunda şu şekilde ifade etmiştir :

“ Türkan gibi Hürriyet gibi ben de hülyalar kuruyorum; ben de onlar gibi çocuk oldum. Hayatın en tatlı zamanı çocukluk çağıdır. Ben bir türlü çocukluk zamanını unutamam. Şiirle,felsefeyle uğraştığım da bundan dolayı değil mi? İnsaniyetin çocukluk devrinde bu günkü ilim, fen ve medeniyet yoktu. Yalnız şiir, felsefe ve ahlak vardı. Şimdi de şairlik, filozofluk ve ahlaklılık ancak çocuk gibi saf kalabilmiş insanlarda görülebilir. Çocukluk ve gençlik? Bu devirler geçtikten sonra, insanlar şe'niyyete, yani hariçteki hakikatlere daha çok yaklaşır; fakat mefkûreden de o kadar ziyade uzaklaşırlar; fakat, bu çocukluk ve gençlik yaşa tabi' değildir. Nice ihtiyarlar vardır ki, ruhen genç kalmışlardır. Nice gençler de vardır ki, ruhen ihtiyarlardan ziyade mefkûreye yani gençliğe uzak düşmüşlerdir. Beni bu felaket günlerinde mukavemetli yapan kalbimin çocukluğu, ruhumun gençliğidir. Kalbimin çocukluğuna tabi' olduğum zaman, hayata bir şair gözüyle bakarım. Ruhumun gençliğine uyduğum zamanlarda ise, dünyayı bir filozof gözüyle görürüm. Hayata bir sarraf gözüyle bakmak, dünyayı bir tüccar gözüyle görmek, insanı yüksek saadetten uzaklaştırır. Onlar, belki maddeten daha rahat yaş arlar; fakat manen bedbahtlırlar; çünkü insanlığın hakiki zevklerini tatmaktan mahrumdurlar. Sözün doğrusu, insanda bu iki ruhiyyet beraber bulunmalıdır. İnsan hem mefkûreli hem şe'niyetli olmalıdır. Tam mükemmel bir insan böyle olur. ”⁶⁷

Şairimizin çocuğa önem vermesinin ve çocukluk çağını insanın hayatta en mutlu olduğu çağ olarak görmesinin bir başka nedeni de, Allah'ın her zaman çocuklarla beraber olduğunu ve onların Allah'ın aydınlığını her an hissettiklerini düşünmesinden ileri gelir:

“Çocukluktaki hâlis saf imân ne kadar güzeldir.Allah'ı bihakkın tanıyanlar bilhassa çocuklardır; çünkü onlar hisleriyle görürler. Büyükler hele bilhassa âlimler akıllarıyla görmeğe çalışırlar. Güneşin nûru nasıl his ile görülüyor, akıl ile görülmüyorsa, Allah'ın nûru da ancak his ile görülür, akıl ile görülmez. Gözleri kör bir adam, güneşin nurlu bir şey olduğunu aklıyle bilir; fakat, gözleriyle görmediği için onu hissetmekten mahrumdur. İşte Allah'ı akıllarıyle bulmak isteyenler, tıpkı o kör adamlar gibidirler. Allah'ın nuru olduğunu yalnız bilirler, fakat duyamazlar. Çocuk ise, gözlü bir adamın güneşin nurunu duyduğu gibi, Allah'ın nûrunu hisseder. O, daima Allah'la beraberdir. Bundan dolaydır ki, çocukluk hayatı en mesut bir zamandır. Bu çağda bütün duygular şiirdir, bütün sesler musîkidir, bütün hareketler rakstır, bütün sözler masaldır, romandır, edebiyattır. Hayat, meraklı bir tiyatro sahnesidir... onlar hayatın acılarını henüz bilmiyorlar. Hasılı çocukluk tatlı bir hayat, masum bir ömürdür. ”⁶⁸

⁶⁷ Tansel, a.g.e., s.453

⁶⁸ Tansel, a.g.e., s.517-518

Ziya Gökalp, çocuğu milletin geleceği olarak da görmektedir. O'nun, çocukların millî değerlere uygun olarak yetiştirilmesini istemesinin esas nedeni de budur.

İnci Engünün, Ziya Gökalp'ın çocuk konusu etrafındaki fikirlerini dört ana grupta toplamanın mümkün olacağını belirtmiş ve O'nun çocuk konusunu ele alışını şu şekilde özetlemiştir :

“Türk cemiyeti için önemli bütün meseleleri içine alan bir sistemin kurucusu olan Ziya Gökalp bu sistemde en küçük birim ve geleceğin unsuru olan çocuğa da büyük yer vermiştir. Çocuk sosyal kurumların en önemli ve en ufak birimi olan ailenin temelidir. Gökalp aile ve çocuk üzerinde çok durmuş , çocuğu hem aile birimini kuvvetlendiren varlık hem de cemiyetin geleceğinin gücü olarak görmüş ve çocuğun bir şahsiyet olarak yetiştirilmesini hedef edinmiştir. Gökalp'ın eserlerini ele aldığımız zaman, çocuklarla ilgili görüşlerini dört grupta toplayabiliriz.

1. Terbiye ve sosyal meselelerle ilgili olarak çocukların yetiştirilmesine dair görüşleri.
2. Çocukları yetiştirmek için yazdığı şiirler ve masallar.
3. Kendi çocukluğuna dair intibaları.
4. Kendi çocuklarının yetiştirilmesiyle ilgili görüşleri ve telkinleri.”⁶⁹

Biz, bu bölümde şiir ve mektuplarından hareketle, Gökalp'ın çocuk eğitimi konusundaki görüşlerine yer vermeye çalışacağız.

3.2.2.2 Ziya Gökalp'a göre çocuk eğitimi

Ziya Gökalp, büyük ilgi duyduğu çocukların, henüz aileden başlayarak iyi bir eğitim almalarını istemektedir. Gökalp, kızlarına yazdığı bir mektupta ilk eğitimin aile içinde alınacağı konusu üzerinde durmuş ve bu durumun öneminden bahsetmiştir:

“Aile içinde alınan terbiye, her terbiyenin fevkindedir.”⁷⁰

Şairimiz, çocuk eğitiminde anneye büyük görevler düştüğünü belirtmiş ve çocuklara iyi bir eğitim vermenin annenin öncelikli görevlerinden olduğunu vurgulayarak eşi Vecihe Hanım'a yazdığı bir mektubunda, bunu şu şekilde ifade etmiştir :

⁶⁹ İnci Engünün. (1991). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. Dergah Yayınları, İstanbul, s.426

⁷⁰ Tansel, a.g.e., s.447

“Çocukların terbiyesini bir an olsun gözünden uzak tutma ! Kendini kederli düşüncelere terk edip, annelik vazifelerini unutma! Büyük olsun küçük olsun her çocuk annesinin dikkatine nezaretine muhtaçtır. Senin bir nasihatini, bir tebessümün , bir serzenişin onlar için büyük dersler yerine geçer. Çocuklarını terbiyesini, hıfzısıhhatini unutup da kederli hulyâlara dalmak doğru değildir.”⁷¹

Ziya Bey, çocuğa eğitim verilirken takip edilmesi gereken yol üzerinde durmuştur. O'nun, özellikle çocuğa davranış kazandırma konusunda ebeveynlerin nasıl davranması gerektiği ile ilgili görüşleri günümüz pedagogları tarafından da kabul görmektedir. Bu bakımdan Gökalp, çocuk eğitimi konusunda da bilgi sahibi olduğunu göstermiştir. Bu, O'na hem bir düşünür hem de bir çocuk psikolojisi uzmanı olarak bakılmasının doğru olacağını kanıtlar. Prof. Dr. Önder Göçgün de Ziya Gökalp'ın hususî mektuplarından yola çıkarak yaptığı değerlendirmelerde, Gökalp'ın sözlerini bir pedagog tavrı olarak değerlendirir.⁷² Ziya Gökalp, 7 Haziran 1920 tarihinde kızı Seniha Hanım'a yazdığı mektubunda bu konu etrafında şunları söylemektedir :

“ Çocukların oynarken çıkardıkları gürültüyü severim; fakat bir evdeki çocuklar kavga etmemelidir. Kardeşler arasında kavga olmamalıdır. Benim istediğim bu idi. Şimdi de seninle Hürriyet iki arkadaş gibi daima konuşmalısınız. Türkân'la annen nasıl ahbaplık ediyorlarsa, siz de öyle hareket etmelisiniz. Türkân mademki kart alamayacağım korkusuyla söz dinliyor; o halde ona her türlü iyi huyları aşılabilirsiniz. Terbiye etmek , yalnızca çocuğu kötü huylardan vazgeçirmek değildir; onu iyi huylara da alıştırmak lazımdır. Türkân gibi zeki çocuklara çok dikkat etmelidir; çünkü o her gördüğünü her işittiğini taklit eder. Çocuk bir kere yaptığını ve söylediğini tekrarlar. Bundan i'tiyadlar husûle gelir. Bir çocuğu terbiye etmek isteyen, evvela kendisini çocuğa sevdirmelidir. Sonra ona asla darılmamalı, üzerine bağırmmamalıdır. Tatlı sözlerle ona yapabileceği ve yapamayacağı şeyler anlatmalıdır. Meselâ bebeklerle oynarken oynadığı yeri kirletirse, tekrar bebeklerle oynayabilmek için kirlettiği yeri kendisinin temizlemesinin lâzım geldiği ona anlatılmalıdır. Söz dinlemezse ikinci defa bebekle oynaması men'edilmeli. O, bebekleriyle oyuncaklarıyla serbest oynayabilmek için verilen emirleri dinlemeye mecbur olur; nasıl ki kart gelmeyecek diyorsunuz söz dinliyor. Çocuk cezadan değil, annesinin babasının , kardeşlerinin sevgilerini kaybetmekten korkmalıdır. Çocuk her ne yaparsa bu sevgilerin bâki kalacağını kafasına yerleştirirse, artık hiçbir söz dinlemez. Bu hâle şımarıklık eder. Çocuğun büyüklerini yalnız sevmesi kâfi değildir; onlara hürmet etmesi de lâzımdır. İşte Türkân'ı bu usullerle büyütmelisiniz.”⁷³

⁷¹ Tansel, a.g.e., s.222

⁷² Önder Göçgün. (1992). *Hususî Mektuplarına Göre Ziya Gökalp'ın Hayat Görüşü*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s.74

⁷³ Tansel, a.g.e., s.338

Ziya Bey, çocuklara eğitim vermede edebiyatın çok önemli olduğunu dile getirmiştir. O'na göre şiirler, masallar çocuklara millî değerleri kazandırmada çok büyük önem taşımaktadır. Bu görüşlerini, kızları Seniha, Hürriyet ve Türkan Hanımlar'a yazdığı bir mektubunda ;

“Edebiyata ve şiire kıymet vermeli: çünkü bu iki hüner de gayet eğlenceli ve zevklidir. Aynı zamanda zekaya nur, muhayyileye kanat, kalbe de heyecan verir. Derslerin en vecdlişi edebiyat ve şiire dair olanlardır. Resimle mûsikî de şiirle edebiyatın arkadaşıdır. Bunların hepsi rûha güzellik, ahlâka temizlik verir. İnsan en tatlı vecdleri bu hünerden alır. Çocuklara Allah sevgisi, mefkûre sevgisi iyi verilmiyor. Çocuklar bu duyguları da, edebiyatın ilahilerinden, destanlarından almak mecbûriyetindedir.”⁷⁴

satırlarıyla dile getirirken, bir başka mektubunda da kızı Seniha Hanım'ın, Hürriyet Hanım'ı, kendini ifade etmeyi bilmemesiyle ilgili olarak şikayeti üzerine ;

“ Üzerine düşmeden, kendisini sıkmadan, masallarla, oyunlarla biraz bu kızcağızı da şetaretlendirirseniz iyi olur. Kendisine sıkılma, utanma dendikçe, mahcupluğu daha ziyade artar, fakat, bu gibi sözler söylemeden, kendisiyle çok konuşup söyletmek faydelidir. Ezberlediği şiirleri yüksek sesle okursa, hepimizin yanında masal söylerse, yavaş yavaş sıkılganlığı geçer... Birbirinize masal söyleyiniz.”⁷⁵

diyerek edebiyatın çocuk gelişimindeki önemini anlatır.

Gökalp, bireylerin eğitiminde milletin yaşamış olduğu felaketlerinde payı olduğunu belirtir. Böyle zor zamanlarda bir milletin bireyleri herhangi bir şekilde öğretim görmekten yoksun kalsalar da, vermekte oldukları zor sınavlar onlara daha büyük eğitim olanakları sunar. O, milletimizin yaşadığı bu gerçeği, kızı Seniha Hanım'a yazdığı mektubunda şu cümlelerle belirtmiştir :

“Bu zamanın çocukları ne kadar bedbahtmış ! Tamam meserretle geçirilecek çocukluk zamanını kederlerle, korkularla, meraklarla geçiriyorsunuz. Ya mektebe gitmeğe mâni çıkıyor, yâhut mektepler kapanıyor. Bu sûretle tahsiliniz geri kalıyor. Bir milletin istikbâli, çocuklarını tahsil ve terbiyesine tâbidir. Türk çocukları bu devirde nasıl terbiye edilebilsin ? Fakat tahsildeki bu mahrumlukları, terbiye sahasında telâfi ediliyor; çünkü geçirmekte olduğumuz buhranlar en kıymetli derslerden daha ziyâde terbiyekârdır. İnsanları kitaplardan daha ziyade terbiye edecek şey vak'alardır. Bu zamanın çocukları tarihi, kitaplardan okumağa muhtaç değillerdir; çünkü tarih canlı vak'alar sûretinde gözlerinin önünde cereyan ediyor. Okumak yazmak bilmeyenler bile, zamanlarının tarihini bilirler; çünkü hayatı

⁷⁴Tansel, a.g.e., s.73

⁷⁵Tansel, a.g.e., s.218

öğrenmek için yalnız görmek kâfidir. Millete âit olan her şey –ister muzafferiyet , ister felâket olsun – ferdleri terbiye eder. Yalnız bu terbiyelerden hakkıyla istifade edebilmek için, tahsil de lâzımdır.”⁷⁶

Ziya Gökalp’ın yaptığı bu tespit çok önemlidir. O, bu tespit ile eğitimin sadece okul sıralarında olmadığını, hayatın her döneminde eğitimin devam ettiğini belirtmektedir. Bir milletin geleceğini, o milletin bireylerinin aldığı eğitime bağlaması da çocuk eğitime ne kadar önem verdiğini açıkça gözler önüne sermektedir. Gökalp, yine aynı mektubunda eğitimin insanın doğduğu ilk andan itibaren başladığını vurgulayarak şöyle der :

“Terbiye beşikte başlar, çocuk her işittiğini her gördüğünü taklit eder.Çocuğu şımartmak iyi olmadığı gibi, onu korkutmak da iyi değildir. Çocuk tatlılıkla , sevgi ile daha iyi yola getirilebilir.”⁷⁷

Ziya Gökalp, çocuklara dil eğitimi verilirken bazı noktalara dikkat edilmesi gerektiğini işaret etmekte ve özellikle çocukluk döneminde kelimelerin doğru telaffuzunun öğretilmesi üzerinde durmaktadır. Çocuğun küçük yaşta öğrendiği yanlış telaffuz ilerleyen dönemlere taşınacağı için daha küçüklükten çocuğa kelimelerin doğru telaffuz şekilleri öğretilmelidir . Gökalp, kızları Seniha, Hürriyet ve Türkan Hanımlar’a yazdığı 2 Şubat 1920 tarihli mektubunda bu konu üzerinde durmuş ve şunları yazmıştır:

“Mini mini Türkân hepinizi eğlendiriyor; fakat, onu tuhaflığa alıştırmamalı. Sonra ciddiyetsiz olur. Onunla konuşurken çocuk lisâniyle söz söylemeyiniz. O koko söylese de siz çokolata söyleyiniz. Her sözün doğrusunu öğrensin. Birtakım çocuklara , çocuk dili ile söyledikleri için kelimeleri hep yanlış işide-işide dilleri peltek, yâhut kekeme olmuş; çünkü çocuk her işittiğini aynen tekrar eder. Ona, doğru Türkçe söyleyin ki lisânı düzgün olsun. Bir de ona terk ettirmek istediğiniz bazı huyları varsa benim mektuplarımı okurken , onları yapmamasını da mektupta yazılı imiş gibi okuyunuz. Mâdem ki o, her arzusunu bab istiyor diyerek kabul ettiriyor, siz de ona aynı surette terbiyesine âit fikirlerinizi kabul ettiriniz. ,Türkan’ı korkutacak sûrette bağırma, yâhut hareketler yapmayınız. Çocuk her gördüğünü taklit ettiği gibi korkaklığa ve cesârete de daha ufakken alışır.”⁷⁸

⁷⁶Tansel, a.g.e., s.276

⁷⁷Tansel, a.g.e., s.276

⁷⁸Tansel , a.g.e., s.172

Ziya Gökalp, çocuk eğitiminde tatlı dilli olmanın önemine de değinerek, çocuğa kazandırılmak istenen davranışların, tatlı ve yumuşak bir üslûpla kazandırılmasının önemi üzerinde durmuştur :

*“Çocuğu şımartmak iyi değildir; fakat , korkutmak hiç câiz değildir. Türkân gibi çocuklar tatlı dille yola gelir. Ona vermek istediğiniz dersleri, masallarla anlatabilirsiniz. O, küçük zekasıyla annesine teselli verebiliyor; o halde masallarla vereceğiniz dersleri de anlayabilir.”*⁷⁹

Gökalp, çocuğun eğitimini, ruhunun sosyalleşmesi ile bir tutmaktadır. O, mektuplarında da bu konudan sıklıkla söz ederek , kızlarının günlük hayatta nelerle ilgilendiğini, hangi düşüncelere kapıldıklarını sıklıkla sorar. Ziya Bey, kızı Seniha Hanım’a yazdığı bir mektubunda kızlarının içinde buldukları durum ile şu tespitlere yer vermiştir :

*“Senin ve Hürriyet’in seciye ve şahsiyetlerinizin teşekkül edeceği bir zamandır. Ruhlarınızda hangi fikirler hâkim olmağa başlıyor. Zihinlerinizde ne gibi i’tiyadlar, kalplerinizde ne gibi irâdeler teşekkül ediyor. Bir çocuğun terbiyesi, rûhunun içtimâ’ileşmesidir. Bir baba, evlâtlarının hangi içtimâ’î mefkûrelerle perverde olduğunu bilmek ister. Cemiyet içinde yaşayabilmek için insanın irâdeli, akıllı, faziletli, metânetli olması lâzımdır.”*⁸⁰

Şairimiz, çocuklarını eğitimi ile ilgili olarak annelerine, yani; eşi Vecihe hanım’a çok büyük görevler düştüğünü de yeri geldikçe belirtmektedir. O’na göre, özellikle küçük yaşlarda çocuğun düşünce ve isteklerinden en iyi anne anlar. Çocukluk dönemlerinde, kızların rehberi anneleri , erkeklerin rehberi de babalarıdır. Gökalp, eşine yazdığı 29 Mart 1920 tarihli mektubunda, bu düşüncelerini şu satırlarla dile getirmiştir :

*“Benim istediğim, biraz beni unutup çocuklarımla meşgûl olmandır. Beni düşünmenden, bana hiçbir fâide yoktur; fakat onlarla konuşup teselli verecek olursan çok fâideli bir iş yapmış olursun. Sen metânetli görün ki, onlar da metin olsunlar. Çocuklar hayatta kilağuzsuz kalamazlar. Ömür yolunda kızları rehberi anneleri, erkek çocukları ise babalarıdır. Ben, seni dalgınlıktan çıkarmak çocuklarımızla meşgûl etmek istiyorum.”*⁸¹

⁷⁹Tansel, a.g.e., s.180

⁸⁰Tansel, a.g.e., s.225

⁸¹Tansel, a.g.e., s.256

Ziya Gökalp, çocukların mahcupluğa itilmesinin gelecekte, onların kişilikleri üzerinde olumsuz etkileri olacağını belirtir. O, utangaç çocuğu uslu çocuk diye kabul eden ve çocukluktaki utangaçlık tavırlarını takdir eden anlayışa karşı çıkmakta ve bunun doğru olmadığını savunmaktadır. Gökalp, gerçek eğitimin sıkılmamak olduğunu vurgulamadan geçemez ve bu hususta şöyle der :

“ Sıkılğanlık kederli adamları görmekten gelir, demek ki bir çocuğun etrâfındakiler güler yüzlü, şen olsa o çocuk sıkılğan olmaz. Zâten kelimeleri de gösteriyor ki, sıkılğanlık sıkılmaktan gelir. Hayatta sıkılmış olmayan adam sıkılğan olmaz. Sıkıntı içinde bulunanlardır ki, sıkılğan olurlar . O hâlde bir çocuk Bir çocuk ne kadar sıkılğan olsa, ‘Maşallâh çok utangaçtır.’ diye methederlerdi. Böylelerini terbiyeli addederlerdi. Halbûki hakîkî terbiye sıkılmamak, serbest olmaktır. Türkân şimdi serbesttir; fakat korkarım ki o da ablalarına bakarak sıkılğan olacaktır. Bâhusus çocuğu azarlamak, çehreyi asmak onu sıkılğan yapar. ”⁸²

Gökalp, çocukların aile büyüklerine sordukları soruların gayet açık bir şekilde cevaplandırılmasını ister. Çocukların sordukları sorulara bu dönemde verilen cevapların onların gelişmesinde önemli bir yeri olduğunu vurgulayan Şairimiz, bu sorulara verilen anlamsız cevapların çocukların araştırma ve sorgulama isteğini körelteceğini belirterek , bu durumun ileride çocukların hiç soru sormamasına yol açabileceğini vurgular. O, bu düşüncelerini eşi Vecihe Hanım’a yazdığı mektubunda şu şekilde ifade etmiştir:

“Çocuklar her şeyi anlamak isterler, sorarlar; fakat, bizde ekseriyâ ana ve babalar , çocuğun bu suâllerine kıymet vermezler. Ona baştan savma bir cevap verirler. Bu iyi değildir. Bil’akis çocuğun bu soruşlarından istifâde ederek , ona sorduğu şeye dâir doğru bilgiler öğretmelidir. Bir çocuk dâima suallerine baştan savma cevaplar alınca, yavaş yavaş artık hiçbir şeyi merak etmez ve sormaz olur; çünkü evvelki suallerine aldığı cevaplar, rûhunu beklerler; çünkü bir çocuk anlamağa hazırlanmış demektir. Bu fırsatı kaçırmayarak, çocuğa sorduğu şey hakkında, onun anlayacağı dercede mâlûmat verirler. Bundan başka analar ve babalar kendileri de , çocuklardan birçok şeylerin ne olduğunu sorarlar. Çocuk, cevap vermek için düşünmeğe mecbur olur. Doğru cevaplar verirse, kendi aklına, zekâsına itimat etmeğe, kendi kendine mes ‘eleler halletmeğe alışır. İşte bu usûl , eğlenceli bir çocuk terbiyesi rolüdür. ”⁸³

Ziya Bey, doğru duygunun yanlış bilgiden üstün olacağını belirterek, çocuğa eğitim verilirken bu hususun her zaman göz önünde tutulmasının öneminden

⁸²Tansel, a.g.e., s.512

⁸³Tansel, a.g.e., s.514

bahsetmiştir. Eşine yazdığı 14 Şubat 1921 tarihli mektubunda bu konudaki düşüncelerini gayet açık bir şekilde ifade etmiştir :

“ Bilmek,bilmemekten daha iyidir. Bütün fenalıkların menşe’i cehâlettir; fakat, bilgiler de doğru bilgi olmalı; çünkü bilginin doğrusu da var , yanlışı da . Birçok mektep görmüş , tahsil görmüş adamlar ahlâksız çıktılar, vatansız çıktılar; çünkü onlara ilim iye yanlış fikirler verilmiş. Yanlış ilim, cehâletten daha fenâdır. Mesela bizim cahil köylülerimiz, her hâlde zübbe âlimlerden çok ahlâklıdır. Ona vatanın, milletin ne demek olduğunu kimse öğretmemiş; fakat bir adamda doğru duygu ile doğru bilgi birleşirse, onun ruhu tamâmıyla sağlam olur. İşte tahsilde , terbiyede esas bu olmalıdır. Kafaları bilgili, fakat kalpleri duygusuz adamlar, acı yemişe benzer. Rengi güzel, fakat lezzeti çirkin . İnsanda asıl olan duygudur. Fikirler, bilgiler, duyguların elbisesi , zinetleridir. Nasıl çirkin adamlar süslerle, zinetlerle çirkinliklerini kapatmağa çalışırlarsa, fenâ duygulu adamlar da güzel fikirlerle bu derûni çirkinliklerini örtmeğe çalışırlar. Çocuk terbiye edenler dâima çocuğa iyi duygular vermeğe çalışmalı. Mâlumâtın ehemmiyeti ikinci derecede kalır.”⁸⁴

Şairimiz, çocuk eğitiminde oyunun önemine de değinmiştir. Çocukların oynadıkları oyunların sosyal hayatın bir yansıması olduğunu belirten Ziya Bey, çocukların oyunlarda sosyal hayattaki rolleri taklit ettiğini belirtir. O, çocukların yaptıkları olumsuz davranışların da ceza ile önlenemeyeceğini vurgulayarak, çocuğa karşı şiddet kullanmanın, her zaman için daha olumsuz sonuçlar doğuracağını belirtir. Bu konudaki düşüncelerini kızı Seniha Hanım’a yazdığı 7 Nisan 1921 tarihli mektubunda şu cümlelerle yazıya dökmüştür:

“ Oyun, çocuk için hayatın çiraklığıdır. İctimâ’î hayatta her ne varsa, çocuk onu oyunlarıyla taklit eder. Türkân’ı en iyi anlayan Hürriyet’tir. Hürriyet ona hiç yaramazlık isnâd etmiyor; çünkü Hürriyet çocukluktan yeni çıktığı için, bir çocuğun ne gibi ihtiyaçları olduğunu bilir. Çocuk korkutulursa yahût azarlanırsa yaramaz olur. Türkân’a dâima akıllı olduğundan, itâatli olduğundan bahsediniz. Kendisine kıymet verildiğini gördükçe, o da kendi kendine i’timâd eder. Bir çocuğa yaramaz, haylaz gibi sözlerle hitâp edilirse, gerçekten yaramaz ve haylaz olur. Bununla beraber çocuğu şımartmak da câiz değildir. Çocuk bilmeli ki babası, anası, ablaları kendisini seviyorlar ; fakat bir suç işlerse bu sevgi azalabilir. Çocuğu yalnız sevginin azalmasıyla korkutmalı. Dayakla, azarlama ile değil.. İstidat zamanının terbiyesi de müstebidâne idi. Hürriyet devrinin çocuk terbiyesi müstebidâne olamaz; fakat hürriyet devrinde nasıl kânuna itâ ‘at lâzımsa, çocukların ahlâka riayet etmesi de lâzımdır.”⁸⁵

⁸⁴Tansel, a.g.e., s.553

⁸⁵Fevziye Abdullah Tansel. (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı-II, Limni ve Malta Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.589

Gökalp, çocuk eğitimi hususundaki düşüncelerine kaleme aldığı şiirlerinde de yer vermiştir. Çocuklara yönelik olarak yazdığı şiirler, bir çocuğun duyuş ve düşünüşüne uygun bir yapı gösterirler. Bu şiirlerin başında çocuklara şükretmenin önemini vurgulayan, aynı zamanda da Müslüman bir Türk olmanın gururunu öne çıkaran “Çocuk Duâları” isimli şiir gelir :

Çocuk Duâları

Her sabah erken

Uyanırım ben,

Derim gönülden

El-hamdu-li'llâl..

Bülbüller sazda,

Güller niyazda,

Derim namazda :

El-hamdu-li'llâl..

Şimdi gün doğar,

Der hep insanlar;

Vazifemiz var:

El-hamdu-li'llâl..

Buyurur hünkâr,

Altun anahtar,

Mektebi açar..

El-hamdu-li'llâl..

Her sabah erken

Düdük ötmeden

Sınıftayım ben

El-hamdu-li'llâl..⁸⁶

Verdiğimiz şiirle, çocuklara şükretmenin önemini anlatmaya çalışan Şairimiz, bunu yaparken diğer şiirlerinde de göreceğimiz gibi çocukların seviyelerine uygun bir üslûp kullanmıştır. Bu da bize göstermektedir ki Gökalp, şiirlerin çocuklar üzerindeki etkisinin daha yoğun olduğunu bilmektedir. Şiirin her bir bölümünde sırasıyla din sevgisi, okul sevgisi, görev sevgisi işlenmiştir. Yine “Çocuk Duâları” başlığı altında kaleme aldığı bir başka şiirinde de Allah, vatan, millet ve aile sevgisini çocuklara aşlamak için şu satırlara yer vermiştir:

Sabah oldu bak,

Hep gönlü çıplak

Halk sana müştâk

Ey Yüce Allah!

⁸⁶ Fevziye Abdullah Tansel. (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı-1 Şiirler ve Halk Masalları*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.121

*Gazâda ordu,
 Çıkar Bozkurd'u
 Kurtarsın yurdu
 Ey Yüce Allah!
 Memleket Sen'in ,
 Hilâfet Sen'in,
 Bu ümmet Sen'in
 Ey Yüce Allah!
 Ümmetini sev,
 Devletini sev,
 Milletini sev,
 Ey Yüce Allah !
 Vatan'ı kurtar,
 Hakan'ı kurtar,
 Her canı kurtar,
 Ey Yüce Allah!
 Anama acı,
 Babama acı,
 Yuvama acı,
 Ey Yüce Allah!⁸⁷*

Özellikle küçük yaştaki çocukların eğitimlerinde, duaların son derece önemli bir yere sahip olduğunu bilen Ziya Gökalp, dualar yoluyla çocukların değer vermesi gereken kavramları da onlara ulaştırmış ve benimsetmiştir. Şairimizin çocuklara yönelik olarak yazdığı bir diğer şiir de “ Yeşil Boncuk” ismini taşır. Bu şiirinde Gökalp, çocuklara vatan ve bayrak sevgisini aşılamaaya çalışmaktadır. Kullanılan dil ve üslûp bakımından, çocukları sözü geçen konularda eğitmenin amaç edinildiği şiir , Gökalp'ın çocuk eğitimi konusunda şiirlere ne kadar önem verdiğini de açıkça göstermektedir:

Yeşil Boncuk
*Ben bir küçük çocuğum,
 Var bir yeşil boncuğum.
 Üstünde bir güzel kız
 Resmi var Ay ve Yıldız.*

...

*Ah, bu kızı zincirden,
 Kurtarsaydık tamâmen!
 Ah bu Yıldız'lı Ay'ı,
 Bir kahraman alayı,
 Olup göke yükseltsek!
 Ah, ne zaman bu dilek,
 Yürüyecek ileri,*

⁸⁷ Fevziye Abdullah Tansel. (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı-1 Şiirler ve Halk Masalları*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.122

*Büyütecek Türkler'i!...*⁸⁸

Ziya Bey, daha önce de değindiğimiz gibi çocukları ruhsal yönden geliştirmede ve onlara istedik davranışları kazandırmada şiirin gücünün ne kadar etkili olduğunu bilmektedir. Esaret altında olduğu günlerde dahi kızlarına şiirle seslenmeyi bilmiş, onlara güç vermek için şiiri kullanmıştır. Bu şiirlerden biri şairimizin, kızları Seniha, Hürriyet, ve Türkân Hanımlar'a gönderdiği bir mektubunda yer almıştır :

*“Bu gün pencerenin önündeydik hep,
Bekledik postadan ablam gelecek.*

*Ablam boynu bükük döndü postadan;
Dedi, ‘Vapur yarın akşam gelecek...’*

*Annemin gözleri doldu, dedi, ‘Bak,
Kuş diyor babandan selâm gelecek!*

*Bir kağıt alarak okudum, dedim,
“Ağlama, gül anne, babam gelecek!*

*Sererek seccâde bir namaz kıldım,
Diyorlar ki namaz kılsam gelecek...*

*Anneme cigara getiren benim,
Kahveye de birgün sırım gelecek.*

*Küçük ablam gamı içinde saklar,
Feryâda gelirse tamam gelecek...*

*Yüce Tanrı, çabuk babamı gönder!
O gelince eve bayram gelecek!”⁸⁹*

Görünüş olarak son derece sade olan bu şiir, bir çocuk dimağıyla yazılmış gibidir. Şiiri okurken, küçük bir kızın sesinden dinler gibi olmamızın sebebi de budur. Şiirde kullanılan çocuksu unsurlar, bazı kelimeler arasında bulunan ve yer yer tekerlemeyi andıran akıcılık, küçük bir çocuğun şiirde kendini eğlendiren birtakım unsurlar bulmasını da sağlamaktadır. Gökalp, yine en küçük kızı Türkân Hanım'ı konu edinen bir şiirinde de buna dikkat etmektedir :

⁸⁸ Fevziye Abdullah Tansel. (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı-1 Şiirler ve Halk Masalları*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 68

⁸⁹ Fevziye Abdullah Tansel. (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı-1 Şiirler ve Halk Masalları*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.275

*“Türkân öptü annesinin elini,
Dedi, ‘Anne söyle bana bir ninni!*

*Uyku vakti gülüyordu yatakta,
Anneciği duruyordu ayakta..*

*Yavrusunun saçlarını okşadı,
Yavaş yavaş ninnisine başladı:*

*‘Gelsin uyku melekleri ninni!
Uyutsunlar bu dilberi ninni!’*

*Türkân dedi, Anne melek nasıldır ?
Kime benzer, yüzü kimi andırır?*

*Gelse nasıl bakar bana gözleri?
Konuşursa tatlı mıdır sözleri?’⁹⁰*

...

Verdiğimiz bu örnek, Ziya Bey’in bir şiirle küçücük bir çocuğun dünyasına nasıl seslenilebildiğini göstermesi açısından önemlidir. Aynı doğrultuda yazılmış bir başka şiir de “Rüzgâr” ismini taşır. Gökalp, bu şiirinde de çocukların dünyasına seslenebilmek için çocuksu öğelerden faydalanır:

Rüzgâr’â

*Rüzgâr, rüzgâr nereye
Görünmez kanadını
Açmışsın gidiyorsun?*

*İnerken bu dereye
Gönlümün feryâdını
Elbet işitiyorsun !*

*Uğrarsa eğer yolun
İçine İstanbul’un,
Ferah saç diyârıma!⁹¹*

...

Gökalp, yukarıda verdiğimiz şiire rüzgara soru sorarak başlamaktadır. İlk çocukluk çağında çocukların cansız varlıklarla konuştuğunu onlara sorular sorduğunu, kimi zaman da onlara isimler taktığını biliyoruz. Gökalp da şiirine bu

⁹⁰ Tansel, a.g.e., s. 276

⁹¹ Tansel, a.g.e., s. 317

durumdan faydalanarak başlamıştır. Nitekim “Bulut” adını taşıyan bir başka şiirinde de aynı unsurlardan faydalandığını görmek mümkündür :

Bulut’a

*Bulut, bulut karadan,
Denizden geliyorsun,
Pembe kanatların var..*

*Çıkarak Marmara’dan
Gökte yükseliyorsun,
Yer senden çiçek umar...*

*Yurdun çam civârı mı,
Dağlarda yürüyorsun,
Koklayıp kana-kana?⁹²*

...

Gökalp’in yine çocukları kültürel ve millî değerler konusunda eğitmek için kaleme aldığı şiirlerden biri de “İlâhî” ismini taşımaktadır. Şairimiz, *Çocuklar için* ithafıyla verdiği bu şiirinde de ;

İlâhî

*Yüce Tanrı! Biz ki yavru Türkler’iz
Sana geldik vatan için duâya !
Yurdumuzun necatını dileriz,
Ellerimizi işte açtık semâya!*

*Biz yalvarır iken söyle : Âmin!
Duâmızı kabûl eyle : Âmin*

*Yüce Tanrı! Bize pâk bir yürek ver,
Temiz aşkla sevmek için vatanı!
Hudut emin değil, bir tunç bilek ver,
O ezmeden biz ezelim düşmanı!⁹³*

...

gibi mısralarla, çocuklara yönelik bir dille vatanın kutsallığı ve Türk tarihi konularını işlemiştir.

⁹² Tansel, a.g.e., s. 318

⁹³ Tansel, a.g.e., s. 56

3.2.3 Ziya Gökalp'a Göre Türk Toplumunda Kadının Yeri ve Kadın Eğitimi

Ziya Gökalp, kadın konusunu çeşitli yönlerden ele almış ve tarihin ilk dönemlerinden başlayarak kadının Türk toplumu içindeki yerini tespit etmeye çalışmıştır. Kadın ve erkek arasındaki ilişkiler, toplumun kadına bakışı ve kadın eğitimi konuları O'nun büyük önem verdiği konular arasında yer almıştır. Gökalp'ın kadın konusunda düşünceleri açıktır. O'na göre aile toplumun en küçük birimidir ve aileyi kadın kurar. Çocuklarına ilk eğitimi kadın verir. O halde kadın, aynı zamanda milleti kurar. Gökalp, düşüncelerini makalelerinde ve şiirlerinde dile getirmekle birlikte bunları ortaya koymada kullandığı en büyük araç, eşine ve kızlarına yazdığı mektuplar olmuştur.

3.2.3.1 Ziya Gökalp'a göre Türk toplumunda kadın

Ziya Gökalp Türk kültürünün tarihi gelişimini anlattığı yazılarında kadın konusuna da sıklıkla temas etmiştir. Gökalp'a göre, eski Türk toplumunda kadının özel bir konumu vardı. Eski Türklerde kadın ve erkeğin birbirine eşit olduğunu sık sık vurgulayan Şairimiz, bu kanaatini ilkel topluluklarda dini hayatın birbirine eşit olan iki şekli bulunduğunu belirterek edinmiştir. Bu şekillerden biri "dinî manzume" diğeri ise "sihrî manzume"dir. Ziya Gökalp , eski Türklerde bu iki manzumenin temsilcisi olarak erkek ve kadını görmekte ve sihrî manzumeye şamanizm, dinî manzumeye ise töre isimlerinin verildiğini belirtmektedir. Eski Türklerde "töre" ve "şamanizmin" aynı değerde olduğunu belirten Gökalp, bu sebeple bunların temsilcileri olan erkek ve kadının da hukukî ve sosyal hayatta birbirine eşit olduğunu vurgulayarak, eski Türk toplumunda kadının siyasî bir güce sahip olduğunu belirtmiştir :⁹⁴

"Türk töresine göre bir emir ilan edileceği zaman "Hakan emrediyor ki" diye ilan edilirse, bu emrin hiçbir hükmü olmazdı. Sadır olan emirler mutağ olmak için "Hakan ve hatun emrediyor ki" diye ilan edilmek elzemdi. Bundan başka büyük

⁹⁴ Ziya Gökalp. (1975) *Türk Ahlâkı* , (Haz.Mustafa Görgen), Toker Basımevi, İstanbul, s.193

devletlerden gelen elçileri Hakan yalnızca kabul edemezdi. Ancak Hakan ile Hatun beraber buldukları zaman elçiler huzura girebilirlerdi.”⁹⁵

Şairimiz, buradan hareketle devleti idare hakkının kadın ve erkekte eşit oranda bulunduğunu işaret etmiştir. Bununla birlikte kadının toplanan her meclise katılabilmesi, toplum hayatında erkeklerin yaptığı tüm işlerin kadın tarafından da yapılabilmesi eski Türklerde kadın ve erkek arasında bulunan eşitliğe dair Gökalp tarafından gösterilen delillerdir.

Ziya Bey, ilkel toplumlarda görülen dinleri, “Zühdi” ve “Bedî” dinler olmak üzere ikiye ayırmış ve eski Türk topluluklarının dinlerini de bedî dinler sınıfına dahil etmiştir. O’na göre zühdi dinlerde kadın, erkekler için tabudur. Bir başka deyişle kadınlar, erkeklerin bulunduğu ortamlarda gizlenmek ve örtünmek zorundadırlar. Eski Türklerde ise kadın tabu olmadığı için harem ve tesettür gibi âdetler yoktur.⁹⁶

Gökalp, eski Türk toplumunda kadının gerek sosyal hayatta, gerekse de hukukî bakımdan, erkekten daha aşağı bir seviyede yer almadığını vurgulamakla birlikte, Türklerin girdiği farklı medeniyet dairelerinin tesirleriyle, kadının, sosyal hayat içindeki konumunun da değiştiğini belirtmektedir. Kadının sosyal hayattaki gerilemesine sebep olarak gördüğü iki etmen, Bizans ve İran etkileridir. Eski Türk toplumunda bir tabu olarak görülmeyen kadın, farklı medeniyet dairelerine girdikten sonra, sosyal hayat içinde tabu olarak görülmeye başlanmıştır. Kadının Türk toplumunda tabu olarak görülmeye başlanmasından sonra, onun eski Türk toplumunda sahip olduğu hukukî konum daha alt bir seviyeye inmiştir. Ziya Gökalp, bu durumun sona ermesini sağlayacak etmenin demokrasi olduğunu belirtir. O, aileyi incelerken medeni gelişme ve kültürel gelişmenin farklılığından ve Türk ailesinin geçirdiği bunalımdan da söz ederek kadın konusu etrafında şu sözleri söyler :

*“Türk ailesi Avrupa medeniyetinden yeni zihniyetler alarak şüphesiz asrileşecektir. Fakat Türk ailesi ne Fransız ailesinin, ne İngiliz ailesinin, ne de Alman ailesinin bir eşi olmayacaktır. Türk kadınlığı asrî telakkilerden feyiz alarak bir takım teâlilere mahzar olacaktır. Fakat Türk kadını , ne Fransız kadınının ,ne İngiliz kadınının ne de Alman kadınının bir taslâğı olmayacaktır.”*⁹⁷

⁹⁵ Gökalp , a.g.e., s.57

⁹⁶ Ziya Gökalp. (1974) *Türk Medeniyet Tarihi*. (Haz.Fikret Şahoğlu) Toker Matbaası, İstanbul , s. 320

⁹⁷ Ziya Gökalp. (1975) *Türk Ahlâkı*. (Haz.Mustafa Görgeç), Toker Basımevi, İstanbul,s.183

Ziya Gökalp, aile ve kadının, kültürün doğal gelişiminin doğrultusunda gelişmesini istemektedir. Bu şekilde kadın, sosyal hayat içinde erkekle eşit bir konuma gelebilecek ve farklı milletlerin sosyal hayatlarındaki kadınlığın bir taklidi değil, Türk kültürü içinde kendi milletini has özellikleri bünyesinde taşıyan bir kadın olacaktır:

“ Bu maksada vusûl için başka milletlere ait aile yahut kadınlık enmüzecelelerinin âdi taklitleri suretinde görünen her şeyi (taslak) diye reddetmeliyiz. Biz bu taslakları redde devam ettikçe, içtimai tekamül normal bir surette inkişaf ederek bir gün bize milli bir aile ve orijinal bir Türk kadınlığı arz edecektir. ”⁹⁸

Ziya Gökalp kadın ve erkek arasında bir eşitlik bulunması gerektiğini şiddetle savunmuştur. Eski Türk toplumlarında böyle bir eşitliğin var olduğunu makalelerinde sık sık dile getirerek, yeni hayat düzeninde de bu eşitliğin olması gerektiğini vurgulamıştır. Sürgünde bulunduğu yıllarda kızı Seniha Hanım’a yazdığı bir mektubunda bu düşüncelerini samimi bir şekilde şu ifadelerle dile getirmiştir :

“ Ben kadınların istidatça erkeklere müsâvî olduğunu , hukukça da müsâvî olması lazım geldiğini dilimin döndüğü ve kalemimin yazabildiği kadar anlatmağa çalıştım. Senin gibi kahraman kızlar bu hakikati fi’len ispat ediyorlar. ”⁹⁹

Gökalp, yine kızı Seniha Hanım’a yazdığı bir başka mektubunda yalnız erkek evlada önem veren babaları eski kafalı olarak nitelerken, kendisinin, bu babalardan olmadığı ve kadın ile erkeğin eşit olması gerektiği hususundaki sözlerini şöyle dile getirmektedir :

“ Ben, evvelden de , erkek evladım yok diye hiç müteessif değilim . Çünkü kız evlatla erkek evlat arasında fark gören eski kafalı babalardan değilim . İlk düşünmeğe başladığım günden beri, kadınla erkeğin müsaviliğini kız evlatla erkek evladın aynı derecede aile ocağını devam ettirdiğini kabul etmişim. . Bu fikrimi başkalarına kabul ettirmek için, oldukça yazılar da yazdım , fakat doğrusu bu felakete düştüğüm zaman , senin bir aile reisi olarak bimes bıraktığım ailemin istirahatı için bir erkek evlattan daha iyi bir surette çalışabileceğini memul etmiyordum. Çünkü, henüz çocuktun, tahsilin de nâkıstı. Benim kadınlığa verdiğim kıymetin haklı olduğunu, senin bu hareketin bir kat daha ispat etti. ”¹⁰⁰

⁹⁸Ziya Gökalp. (1975) *Türk Ahlakı*. (Haz.Mustafa Görgeç), Toker Basımevi, İstanbul,s.183

⁹⁹Fevziye Abdullah Tansel. (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı-II, Limni ve Malta Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.133

¹⁰⁰Tansel, a.g.e., s.149

Gökalp'ın kadına büyük önem vermesinin başlıca sebebi, kadını, ailenin kurucusu olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. O, “Kadın” adlı şiirinde bunu açıkça şöyle ifade eder :

*“Cemiyetin üç rüknü var, birincisi âile;
Bu diyanet yuvasını kuran sensin, kadındır.
Medeniyet bayrağını sensin alan ilk ele,
Altun harfle yazılacak olan ona senin adıdır.”¹⁰¹*

Gökalp, şiirin yukarıda verilen ilk bölümünde kadını, toplumun üç temel direğinden biri olarak gördüğü ailenin kurucusu olarak tanıtmaktadır. Üçüncü dizede yer alan ifade de bize gösteriyor ki Gökalp, büyük önem verdiği kadının çağdaşlaşmasını, toplumun çağdaşlaşmasıyla bir tutmaktadır. Şiirin ikinci ve üçüncü bölümünde toplumun diğer temelleri olan devlet ve milletten bahseden Gökalp, son bölümde sözü yine kadına getirerek şu ifadelere yer verir :

*“Millet yalnız yapılamaz, kadın erkek dirlikte
Kadın erkek , iki vicdan birleşerek yapacak;
İlk ma'bedler ayrı idi, şimdi artık birlikte
İki cins bir Arafat'ta bir Allah'a tapacak!”¹⁰²*

Kadın ve erkeğin, milletin oluşumunda birlikte üstlendikleri sorumluluğu anlatan bu son bölüm, Gökalp'ın ısrarla savunduğu kadın-erkek eşitliğini de son derece açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Gökalp'ın “Ev Kadını” isimli bir başka şiirinde ise kadın saadet perisi olarak karşımıza çıkmaktadır:

*“Benim evim bir Cennet;
Ben onun hûrîsiyim...
Ocağımın saâdet
Getiren perisiyim...*

*Evimde ben her akşam
Bir ziyafet yaparım ;
İşinden gelir kocam ,
Mektepten çocuklarım...*

¹⁰¹ Fevziye Abdullah Tansel. (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı-1 Şiirler ve Halk Masalları*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 107

¹⁰²Tansel , a.g.e., s. 107

*Sutûnları somâkî
Zümrüd kubbesindeki
Yüzlerce kandillerden
Yeşil nurlar dökülen*

*Bir çiçekli odada,
Bizi toplar soframız,
Bir ma'beddir bu oda,
Sevişmemiz duamız... ”¹⁰³*

Gökalp'in bu manzumesindeki bir diğer dikkat çeken nokta, kadının aile içindeki sorumluluklarının da vurgulanmış olmasıdır. Gayet samimi bir dille kaleme alınan bu şiirde ev, cennete benzetilirken, kadın da bu cennetin hurisi , işinden gelen kocasına ve okuldan gelen çocuklarına sofraya kuran bir saadet perisi olarak görülmektedir.

3.2.3.2 Ziya Gökalp'a göre kadın eğitimi

Ziya Gökalp'in büyük önem verdiği konulardan biri de kadınların eğitimi, olmuştur. Gökalp , erkeklere eşit olarak gördüğü kadınların, eğitim alanında da geri kalmasını doğru bulmaz. “Meslek Kadını” isimli şiirinde kadınların çalışmasını ve bir meslek sahibi olmasını ısrarla savunur ve kadına mesleği gereksiz bulanlara karşı çıkar :

*“Dersiniz : Bir genç kız yaşı dolunca,
Mutlaka kendine bulur bir koca,
Kocasını evine getirir ekmek,
O halde kadına meslek ne gerek ?
Kadının mesleki olmaktır karı,
Çıkmasın o sakın bundan dışarı,
Ne lâzım erkeğin rakibi olmak,
Değil mi ikisi ezelden ortak?
İşçiye olunca rakip karısı,
Kol artar , ücretin gider yarısı,
İkisi alırlar aynı ücreti,
Ocağın eksilir artmaz serveti.... ”¹⁰⁴*

¹⁰³Tansel, a.g.e., s.108

¹⁰⁴ Tansel , a.g.e., s.114

Gökalp, yazdığı şiirde öncelikle “kadının yeri evidir” düşüncesini taşıyan mısralara yer vermektedir. Bu düşüncelerde de doğruluk payı bulunduğunu ; fakat meslek sahibi olmanın her insan gibi kadının da hakkı olduğunu belirterek şöyle devam eder:

*“Bunlar da olmasa, kadın insandır ,
İnsanın en büyük hakkı irfandır.
Kadın çalışmazsa fikri yükselmez,
Tabii o zaman size denk gelmez ;
Diyorsunuz onun eksiktir aklı,
Artırmak istiyor, değil mi haklı ?”¹⁰⁵*

Kadının eğitim görme hakkını savunan bu mısralarından sonra Gökalp, kadınlarının eğitim görmediği bir milletin alçalacağını ve kadınların eğitim görmediği bir toplumda samimi bir irfandan söz edilemeyeceğini ifadeden kendini alamaz:

*“Kadın yükselmezse alçalır vatan ,
Samimî olamaz onsuz bir irfan;”¹⁰⁶*

Ziya Gökalp’ın kadınların meslek sahibi olmasının gerekliliğini dile getirdiği bir başka şiiri “Mektepli Hanım Kızların Marşı” dır. Burada Şairimiz, kadının sosyal hayat içinde farklı roller üstlenmesi gerektiğini belirtmekle birlikte, bir kadın için en güzel yerin evi olduğunu vurgulamadan da geçemez :

*“Bizde de var âlim, şâir :
Her meslekte çalışanlar ;
Fakat, bize Cennet evdir ...
Ona fedâ bütün şanlar ...”¹⁰⁷*

Ziya Gökalp’ın bu düşüncesini, “Şövalye Aşk ve Feminizm” isimli makalesinde de görmek mümkündür. Gökalp, kadının meslekî ve vatanî görevlerinin bulunmakla birlikte , kadınların, özellikle aile içinde görevlerinin olduğunu şu sözlerle dile getirmektedir:

¹⁰⁵ Tansel , a.g.e., s.114

¹⁰⁶ Tansel , a.g.e., s. 115

¹⁰⁷ Tansel , a.g.e., s. 294

“Türk feminizmi kadını vatanî ve meslekî vazifelere davet etmekle beraber, onlardan aileye ait vazifelerini de istemeyi unutmamalıdır. Ve bilhassa cinsi ahlâkta mürebbi ve mürşit rolünün kendilerine ait olduğunu daima onlara hatırlatmalıdır.”¹⁰⁸

Gökalp , kadının toplumun her alanında yer alabileceğini belirttiikten sonra , onun için en güzel yerin ev olduğunu vurgular. Bununla beraber ev kadını olması, kadının eğitim görmesine engel teşkil etmez ve Gökalp, şiirini şöyle devam ettirir :

*“Ben de ilim öğrenirim ;
Fakat eve demem zindan ...
Ayrılamaz demiş pirim:
Kadın evden, ev kadından..”¹⁰⁹*

Gökalp’ın kadını ev hayatıyla özdeşleştirmesindeki başlıca sebep, kadının aileyi kuran ve çocukların ilk eğitimini veren kişi olmasındandır. Nitekim Gökalp’ın, kadın için en güzel yerin ev olduğunu belirtmesi, kadını erkekten daha aşağı bir seviyede görmesinden kaynaklanmamaktadır. Bunun sebebi, kadına yüklediği büyük sorumluluktur. Şiirin devamında Gökalp, kadının her türlü çağdaş eğitimi alması gerektiğini de şu dizelerle dile getirir :

*“Bu dünyâda sevilecek
İki şey var : yurtla yuva..
Biz yuvayı şenletirsek,
Cennet olur bu gök ova ..*

*Ey kardeşim! Sen de çalış,
Sab’atınla yurdu şenlet !
Avrupa’ya git, fen alış,
Aldığını yurda ilet!”¹¹⁰*

Ziya Gökalp’ın, yukarıda da belirttiğimiz gibi kadın eğitimine önem vermesinin başlıca sebebi, çağdaşlaşmanın ve gelişmenin öncelikli şartı olarak kadın eğitimini görmesidir. Çünkü O, milletin yükselmesini ailenin yükselmesine; ailenin yükselmesini ise kadınların iyi eğitim almasına bağlamaktadır. Eğitim almamış bir annenin çocuklarına da iyi eğitim veremeyeceğini ve onları istenilen şekilde

¹⁰⁸Ziya Gökalp. (1975) *Türk Ahlâkı*. (Haz.Mustafa Görgeç), Toker Basımevi, İstanbul, s.175

¹⁰⁹ Fevziye Abdullah Tansel. (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı-1 Şiirler ve Halk Masalları*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,s. 295

¹¹⁰ Tansel, a.g.e, s. 295

yetiştiremeyeceğini belirten Gökalp, kızı Seniha Hanım'a 19 Ağustos 1920 tarihinde yazdığı mektubunda , bu düşüncelerini şu satırlarla dile getirmektedir :

“Aile, cemiyetlerin en küçüğü , fakat en canlısıdır. Aile cemiyeti, millî cemiyetin temelidir. Aile ne kadar kuvvetli olursa, millet de o kadar kudretli olur. Aileyi kadın yapar, o hâlde millet de kadının bir eseri demektir. Bizde kadınlar iyi tahsil görmedikleri için, aile yükselemiyor. Aile yükselemeyince , millet de geride kalıyor. O hâlde, terakkînin başı kadın terbiyesidir; kızların iyi yetiştirilmesidir. Bütün islâhat , her şeyden evvel kız mekteplerinden başlamalıdır. Kızların iyi terbiye edilmesi, bir milleti yeniden ihya edebilir; çünkü iyi kadın, iyi âileyi vücûde getirir. İyi aileden de iyi bir millet doğar. Bundan başka, insan yalnız aile içinde mes’ud olabilir.”¹¹¹

Gökalp, gelişmenin olması için kadınların eğitim almasını şart koşmakta, bunun için de kadınlarla erkeklerin bir tutulmasını, bir başka deyişle kadınların da erkeklerin sahip olduğu haklara sahip olmasını istemektedir. 24 Mayıs 1920 tarihinde Polverista'dan kızı Seniha Hanım'a hitaben yazdığı mektupta ;

“Yemek pişirmek, dikiş dikmek gibi işler de birer hünerdir. Bunları da bilmeli. Lâkin bir insanın ruhunu yükselten din, ahlâk, ilim , edebiyat, felsefe gibi manevî kanatlardır. İnsan mes’ud olmak için maddî refahtan ziyâde, bu manevî servetlere muhtaçtır. İnsanı bir şahsiyet sahibi eden, ona şeref veren bu meziyyetlerdir. Kadınları erkeklere müsâvî yapan bu asır , kadınların da bu meziyyetlere , erkekler kadar ve belki daha ziyade mâlik olmasını istiyor.”¹¹²

diyerek, yemek yapmak, dikiş-nakışla uğraşmak gibi işlerin kadınlar için hüner sayılabileceğini; ama her insanın ihtiyacı olduğu gibi kadınların da din, edebiyat gibi alanlarda eğitim alarak mutlu olmaya ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Bu düşüncenin yaşanılan yüzyılın gereği olduğunu bildiren Gökalp, verdiği Amerika örneği ile satırlarına devam ediyor :

“Amerika 'da erkekler yalnız sanâyi 'le ve ticâretle meşgul olduğu için ilim, edebiyat , felsefe ve bedi'î sanatlar kadınlara ait hünerler sırasına geçmiştir. Eskiden kızların terbiyesi, onları ev işlerine alıştırmaktı; fakat , bugün kızlardan yüksek tahsil de isteniyor. Onlar için darilfünunlar, âlî mektepler de açıldı. Kadınların vazifesi yalnız çocuklarını terbiye etmek değildir. Milleti terbiye etmek, erkekleri doğru yola sevk etmek de onların vazifesidir.”¹¹³

¹¹¹ Fevziye Abdullah Tansel. (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı-II, Limni ve Malta Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.415

¹¹² Tansel , a.g.e., s. 322

¹¹³ Tansel , a.g.e., s.322

Kadınların yönetimde, edebiyatta, ve basında dünya genelinde söz sahibi olmadığını belirten Gökalp, yüzyıllarca devam eden savaşların sebebini bu durumda arayarak ;

“Matbûat, meclis, hükûmet yalnız erkeklerin elinde bulunduğu için, dünya hiçbir zaman muharebeden, kavgadan gürültüden kurtulamıyor. Hâlbuki kadınlar da bu kuvvetlere iştirak edecek olursa, her işde şiddetten ziyade şefkat hâkim olur. Avrupa Umûmî Harp'ten evvel kadınlara hukuk vermiş olsaydı, insâniyet için büyük bir felâket olan bu harb vukû bulmazdı. Umûmî Muharebe'nin fenâ neticeleri arasında, iyi bir semeresi de vardır ki, o da kadınlara hukuk vermesi, onların kıymet ve şerefini tanımasıdır; fakat buna mukabil, kızlar da yüksek bir tahsile mâlik olmak için çok çalışmalıdır.”¹¹⁴

der . Ülkemizin, kadın hakları konusunda o dönem için gerilerde olduğunun bilincinde olan Gökalp, bu olumsuz durumun aşılacağından emin bir şekilde;

“ Vaki'a bizde hünüz kadınlara hiçbir hak verilmemiştir; fakat meşrûtiyet , nasıl bir milletten doğduktan sonra bütün milletlere sirâyete ettiyse, kadın hukuku da öyle olacaktır.”¹¹⁵

hükümüne ulaşır.

Ziya Bey, kızlarına hitaben yazdığı mektupların bir çoğunda, kadınların hukuk, eğitim ve ahlâk alanlarında yükselmesinin gerektiğini belirtmektedir. Nitekim, Seniha ve Hürriyet Hanımlar'a yazdığı bir mektubunda, onlar için en büyük mefkûrenin kadınların çeşitli alanlarda yükselmesine çalışmak olacağını şu sözleriyle dile getirir :

“Mefkûre tükenmez vecdlerin, ümitlerin menba'idır. Mefkûreler millî felâketler zamanında doğar. Bugün, Türkler'in en ziyâde mefkûreli olacakları bir zamandır. Sizin için başka bir mefkûre daha vardır ki kadınların ilim, ahlâk ve hukukça yükselmesine çalışmaktır. İşte bu gibi mefkûreler hem insanın rûhunu yükseltir, hem de o rûha büyük vecdler ve saadetler bahşeder.”¹¹⁶

Öte yandan O, yeni hayatın başlamasının şartı olarak , kadınların da erkekler kadar eğitim almalarını göstermektedir. O, ancak bu yolla çağdaş bir millet olabileceğimizi belirtir. Bu sebeple Gökalp, sadece erkeklerin egemen olduğu bir toplumu kalpsiz, merhametsiz ve şefkatsiz bir toplum olarak görmektedir. Bu

¹¹⁴ Tansel , a.g.e., s.323

¹¹⁵ Tansel , a.g.e., s.323

¹¹⁶ Tansel , a.g.e., s.21

düşüncelerini, kızı Seniha Hanım'a yazdığı 23 Eylül 1920 tarihli mektubunda şu şekilde ifade etmiştir :

“En iyi medeniyet , insanları birbirine sevdiren medeniyettir. Eski ahlâk korku ahlâkı idi. Yeni ahlâk sevgi ahlâkı olacaktır. Peki, bu yeni hayat ne zaman başlayacak? Ne zaman ki kadınlar da erkekler kadar tahsil görerek cemiyetin idaresindeki rollerini icraya başlarsa ! Evet, tarih gösteriyor ki yalnız erkeklere istinâd eden bir medeniyet kalbsizdir, şefkatsizdir, samiyetsizdir. Erkekler maddî medeniyeti vücûda getirerek drinnotları, tayyâreler, toplar, dinamitler vücûde getirdiler. Kadınlar da mânevî medeniyeti yükselterek kalbimizi, rûhumuzu, vicdânımızı yükselteceklerdir.”¹¹⁷

Sonuç olarak denilebilir ki Gökalp, gerçek bir çağdaşlaşmanın ancak toplumda kadın eğitime önem verilmesi ve kadınların hukukî ve sosyal alanda erkeklerle bir tutulmasıyla gerçekleşeceğini anlatmaya çalışmıştır.

3.3 ZİYA GÖKALP'A GÖRE EĞİTİM KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Eğitimi yetişmiş neslin henüz yetişmeye başlayan nesle fikirlerini ve hislerini vermesi olarak gören Ziya Gökalp, bu sürecin toplum içinde iki yoldan gerçekleştiğini belirterek eğitim konusunda daha önce yapılmamış bir sınıflandırmayı da ortaya koymuş oluyordu :

“ Terbiye, bir cemiyette yetişmiş neslin henüz yetişmeye başlayan nesle fikirlerini ve hislerini vermesi demektir. Fakat, bu veriş iki surette cereyan eder: Birinci suret ,yetişmiş neslin, kendisinin hiç haberi olmadan , samimi hayattaki konuşmaları, fiili ve hareketleriyle canlı misaller teşkil ederek yeni nesle tesirler icra etmesidir. İkinci suret, yetişmiş neslin veli, vasi, muallim, mürebbi namlarıyla resmi vaziyetler alarak, usul ve irade tahtında yeniz nesle bir takım muayyen fikirleri ve hisleri telkine çalışmasıdır. Ben, terbiyenin bu iki suretten birincisine ‘müntezir terbiye’, ikincisine ‘müteazzi terbiye’ namlarını veriyorum.”¹¹⁸

Yaptığı bu sınıflandırmayla Gökalp, eğitimin amacı olarak gösterdiği millî fertler yetiştirme işine bu iki yoldan gidilebileceğini belirtmiştir. O'na göre çocuklar sosyal çevrelerindeki fikirler ve hislerden “müntezir terbiye” yani yaygın eğitim yoluyla yararlanırlar. Bu nedenle de bu yolla yapılan eğitimde çocuk yaşadığı sosyal çevrenin o dönem içindeki durumuna göre şekillenir. Ziya Bey, eğitimin bu

¹¹⁷Tansel, a.g.e., s.446

¹¹⁸ Ziya Gökalp, (1964). *Millî Terbiye ve Maarif Meselesi*. Diyarbakır Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları, Ankara , s.127

yolu ile toplumdan bireylere geçen her türlü duygu ve düşünceni kültür olduğunu belirtir ve dil,vezin ve din örnekleri üzerinde durur :

“Bir milletin münteşir terbiye tarikiyle cemiyetten fertlere geçen ruhiyetlerin mecmuuna hars namı verilir. Meselâ, her milletin konuştuğu samimi bir lisanı vardır ki cemiyetten fertlere münteşir terbiye tarikiyle intişar eder. Yine her milletin türkülerinde, koşmalarında kullandığı samimi bir vezni vardır ki bu da konuşulan lisan gibi, münteşir terbiye tarikiyle müntakil olur. Yine her milletin canlı ve vecdli bir surette yaşadığı dini bir hayatı vardır ki bu da münteşir terbiye tarikiyle geçer.”¹¹⁹

Gökalp, dil ve din gibi unsurların kalplerde yaşayan şekilleri olduğu gibi kitaplarda yazıla olan şekillerinin de olduğunu vurgulayarak halkın geçmişindeki her türlü duyuş ve düşünüşünün de müteazzi terbiye yoluyla çocuklara aktarıldığını söyler. Bu bakımdan O, bu iki terbiye yolunun birbirini tamamlayıcı bir özellikte olduğunu anlatmaktadır.

Çalışmamızın ilk kısmında da belirttiğimiz gibi Ziya Gökalp, eğitimin gayesini millî fertler yetiştirmek olarak görmektedir. O halde eğitim, millî kültürün aktarıcısıdır. Nitekim Gökalp de daha önce de bahsettiğimiz üzere eğitim kültür ilişkisine bu yönüyle bakmaktadır :

“ Her milletin hususî harsı ancak kendisi için terbiyesi olabilir. Türk çocuğu Türk milletinin içinde yaşayacaksa, Türk milletinin harsına göre terbiye edilmelidir.”¹²⁰

Ziya Gökalp, kızları Seniha, Hürriyet ve Türkân Hanımlar’a yazdığı 6 Kasım 1919 tarihli mektubunda millî kültür konusunda şunları söylemiştir :

“Bugün her Türk’e Fransızca, İngilizce gibi lisanlardan birini bilmek lazımdır. Çünkü ilme dair kitaplar henüz lisanımızda kâfi derecede yok. Bu lisanlardan birini bilmeyen, ne ilimde ne edebiyatta ne de başka bir hünerde ilerleyemez. Biz medeniyetçe Avrupalı, harsça Türk olmalıyız. Hars; dinî, ahlâkî, bediî duygularla lisandan ibarettir. Hars halktan alınır. Bundan dolayıdır ki eski yazı dilini bırakarak, şimdi halkın konuştuğu gibi yazıyoruz. Yeni hikayelerimizi halkın masallarından, yeni şiirlerimizi halkın koşmalarından çıkarıyoruz. Milli musikimiz de halk mûsikîsinden, yani türkülerden çıkacak. Şarkılar acep mûsikîsidir. Arüz veznindeki gazeller gibi, şarkılar da halka yabancı kalmıştır. Ahlâkta ve dinde de halkla beraber olmalıyız. Halkın iyi gördüğü şeyi Hak da iyi görür; fakat medeniyete gelince, bunu kat’iyyen halktan alamayız; çünkü medeniyet; ilimdir, fendir,

¹¹⁹ Gökalp, a.g.e., s.128

¹²⁰ Gökalp, a.g.e.,s.23

sânayi'dir. O hâlde, medeniyeti ilimde, fende ve sanayi'de çok ileri gitmiş memleketlerden, yâni Avrupa'dan almak icabediyor. Avrupa'dan medeniyeti alabilmek için de, her Türk'ün Avrupa lisanlarından birini bilmesi lâzımdır. Biz Türk ve Müslüman kalmak şartıyla, Avrupalı bir millet olmağa çalışmalıyız. Gâyemiz, Avrupa medeniyeti içinde bir Türk harsı yapmak olmalıdır."¹²¹

Eğitim anlayışının temelinde millî olmak yatan Gökâlîp, çocuğa verilecek eğitimin modern bir anlayışta olmasını, bununla beraber millî kültürü temel almasını istemektedir. Çünkü O'na göre, çocuğa millî terbiye verildiği zaman modern bir terbiye de verilmiş olur:

*"Hulâsa, asri cemiyetlerde, çocuklara millî terbiye verilmesiyle, aynı zamanda, asri terbiye de verilmiş olur. Halbuki, asri olmayan cemiyetlerde çocuklara asri terbiye vermeye çalışmakla ne asri terbiye ne de millî terbiye verilebilir. Tam tersine, çocukların karaktersiz, muvazenesiz, gayr-ı millî bir surette yetişmesine sebebiyet verilmiş olur. Hususiyle, biz asri bir cemiyet olduğumuz için, terbiyemizin yalnız millî olmasını temine çalışmak kâfîdir. Terbiyemiz millî olduğu gün, ister istemez asri de olacaktır. Bizim için millî terbiyenin gayesi, aynı zamanda asri terbiye gayesinin de içinde vardır."*¹²²

Gökâlîp'in Eğitim ile kültür ilişkisine bakışını kısaca özetleyecek olursak, diyebiliriz ki O, eğitimi millî kültürün aktarıcısı olarak, millî kültürü de eğitimin kaynağı olarak görmüştür.

¹²¹Fevziye Abdullah Tansel. (1989). *Ziya Gökâlîp Külliyyatı-II, Limni ve Malta Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.79

¹²² Gökâlîp, a.g.e., s.37

SONUÇ

Türk fikir hayatının, kültür ve edebiyatının önde gelen isimlerinden biri de Ziya Gökalp'dir. Yaşadığı dönem içinde Türk fikir hayatına büyük katkılar yapan Gökalp, başta sosyal, siyasal ve eğitimsel alanlar olmak üzere daha birçok alandaki fikirlerine günümüzde de başvurulan şahsiyetler arasında yer almıştır.

Biz, “Ziya Gökalp’in Şiir ve Mektuplarında Kadın ve Çocuk Eğitimi” konusunu ele aldığımız bu çalışmamızda şu sonuçlara ulaşılmış bulunuyoruz :

1. Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı, yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1876-1924 yılları arasında yaşamış olan Ziya Gökalp, ülkenin içinde bulunduğu buhranları bizzat yaşamış, kaleme aldığı her türlü eserinde düşüncelerini duyurmağa çalışmıştır.
2. Osmanlı Devleti'nde öncelikle askerî okullarda başlayan eğitimi modernleştirme çabaları eğitim hayatımızda bir çok yeniliği beraberinde getirmiş; fakat uygulama bakımından sorunların olduğu görülmüştür. XX. yy. başlarında eğitimin amaçları konusunda dönemin mütefekkirleri tarafından farklı görüşler ileri sürülmüş ve daha sonraki dönemlerde Türk eğitim sistemine yön verecek tartışmalar yapılmıştır.
3. Eğitim alanında ileri sürdüğü bütün fikirlerin temelinde millî olmak düşüncesi yatan Gökalp, eğitimin amacını da millî değerlerine önem veren nesiller yetiştirmek olarak görmekte, bu amaca ulaşmak için gerekli olan kaynağı da millî kültür de aramaktadır.

4. Ziya Gökalp'a göre eğitimde okulların rolü çok büyüktür. Okulda verilen eğitimin, çocuğun sosyalleşmesi açısından son derece önemli olduğunu belirten Gökalp, çocukların ahlâkî görevlerini, bilimsel gerçekleri sadece okulda öğrenebileceklerini ileri sürmüştür.
5. Ziya Gökalp, kültürel hayatımızla ilgili yaptığı araştırmalarda, aile konusuna da genişçe yer ayırmıştır. Aileyi akrabalık bağı ile birbirine bağlı olan fertlerin oluşturduğu sosyal kurum olarak gören Gökalp'ın, bu sosyal kurumu bu kadar önemli saymasının başlıca sebebi, ferdin millî kültür öğelerini de kapsayan değerleri ilk öğreneceği yerin aile olmasından ileri gelmektedir. Bu sebeple de O, aileyi devletin ve milletin temeli olarak görür. Gökalp, Türk aile yapısında kadın ile erkek arasında eşitliğin olmasını ve aile bireylerinin iyi bir eğitim almasını istemektedir. Ferdin sosyalleşmesi açısından da aileye büyük görevler yükleyen Gökalp, ailede verilen eğitimin her türlü eğitimin üstünde olduğunu savunmuş ve sevgi kavramının ilk defa aile ocağında ortaya çıktığını belirterek, ailesini sevemeyen bir insanın, milletini de sevemeyeceğini vurgulamıştır.
6. Ziya Gökalp, insan ruhunun çocuklara muhtaç olduğunu ileri sürmüş ve hayatın en güzel çağının çocukluk çağı olduğunu belirterek, çocuksuz bir hayatı, çiçeksiz bir tarlaya benzetmiştir. Aileye katılan her çocuk da mutluluğu artırır. Çocuklara milletin geleceği olarak bakan Gökalp, bir çocuğun ilk eğitimini ailede alacak olmasından dolayı ailede çocuğa verilecek eğitimin çok önemli olduğunu belirtmiş ve özellikle annenin çocuk eğitiminde oynadığı büyük role dikkat çekmiştir. Çocuk eğitiminde tatlı dilli olmanın önemine de dikkat çeken ve davranış kazandırma sürecinde çocuğa ceza vermekten kaçınılmasının uygun olacağını savunan Gökalp, çocuklarının aile büyüklerine sordukları soruların da gayet açık bir şekilde cevaplandırılmasının da doğru olacağı kanaatini taşır. Ziya Gökalp, çocuk eğitiminde oyunların önemine de dikkat çekmiş ve çocukların oynadığı oyunların sosyal hayatın bir yansıması olduğunu belirtmiştir. Gökalp, çocuğa eğitim verilirken, çocuğu sıkılganlığa itecek davranışlardan da kaçınılmasının doğru olacağını vurgulamıştır. Çocuğa eğitim vermek, onu sadece kötü huylardan vazgeçirmek değildir, ona doğru davranışları kazandırmak da

gereklidir. Ziya Bey, çocuğa küçük yaşlarda verilen dil eğitiminin de çok önemli olduğunu belirtmiş ve ebeveynler tarafından kelimelerin doğru telaffuzlarının öğretilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Gökalp, çocuklara verilen eğitimde edebiyatın da çok önemli bir yere sahip olduğunu vurgulayarak, çocukların kendilerini daha iyi ifade edebilmeleri için edebi ürünleri okumalarının doğru olacağını belirtmiştir.

7. Ziya Gökalp, kadın konusunu çeşitli yönlerden ele almış ve tarihin ilk dönemlerinden başlayarak kadının Türk toplumu içindeki yerini tespit etmeye çalışmıştır. Gökalp'a göre toplumun en küçük birimi olan aileyi kadın kurar. Gökalp yaptığı araştırmalarda, eski Türklerde kadın ve erkeğin birbirine eşit olduğunu belirtmiş ve devlet idaresindeki hakkının erkekle aynı oranda olmasından yola çıkarak kadının siyasal nüfusuna dikkat çekmiştir. Kadın ve erkeğin milletin oluşumunda üstlendikleri ortak rolden bahseden Gökalp, kadınların eğitim bakımından erkeklerden daha geri bir durumda olmasını kabul etmemektedir. Kadınların çalışmasını ve bir meslek sahibi olmasını isteyerek gerçek kalkınmanın bu şekilde olacağını belirtmiştir. O'na göre kadın toplumun temellerindedir ve toplumda erkeklerle aynı haklara sahip olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akyüz, Y. (1999) *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Beysanoğlu, Ş. (1964) *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler*, Ziya Gökalp Derneği Yayınları, Ankara.
- Binbaşoğlu, C. (1995) *Öğretmen Yetiştirme Açısından Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul.
- Duru, K. N. (1975) *Ziya Gökalp*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Engünün, İ. (1991) *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Erişirgil, M. E. (1977) *Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp*, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Ergün, M. (1996) *İkinci Meşrûtiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ocak Yayınları, Ankara.
- Ergun, M. (1986) *20 Yüzyıl Başlarında Türk Eğitiminin Amaçları Konusundaki Tartışmalara Mukayeseli Bir Bakış*, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi. 20.
- Ergun, M. (1987) *Satı Bey Hayatı ve Türk Eğitimine Hizmetleri*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. I
- Göçgün, Ö. (1992) *Hususî Mektuplarına Göre Ziya Gökalp’in Hayat Görüşü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Gökalp, Z. (1976) *Türkçülüğün Esasları*, Türk Kültür Yayımları, İstanbul.
- Gökalp, Z. (1975) *Türk Ahlakı*, (Haz. Mustafa Gergen), Toker Basımevi, İstanbul.
- Gökalp, Z. (1964) *Millî Terbiye ve Maarif Meselesi*, Diyarbakır Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları, Ankara.
- Gökalp Z. (1992) *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*. (Sadeleştiren: Yalçın Toker), Toker Yayınevi, İstanbul.
- Gökalp, Z. (1974) *Türk Medeniyet Tarihi*, (Haz. Fikret Şahoğlu), Toker Matbaası, İstanbul.
- Güler, M. (2003) *Osmanlı Devleti’nin Eğitim Alanındaki Islahat Hareketleri*, Afyon.
- Kocakaplan, İ. (2001) *Ziya Gökalp*, Timaş Yayınları, İstanbul.

- Kodaman, B. (1980) *II. Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz, A.(1994) *Ziya Gökalp*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Tansel, F.A. (1989) *Ziya Gökalp Külliyyatı-I Şiirler ve Halk Masalları*, TTK Yayınları, Ankara.
- Tansel F.A. (1989) *Ziya Gökalp Külliyyatı-II Limni ve Malta Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Uyguner, M. (1992) *Ziya Gökalp*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Muğla'nın Fethiye ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Yatağan'da, ortaöğrenimini Muğla'da tamamladı. 2000 yılında Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği bölümüne girdi. 2004 yılında lisans öğrenimini tamamlayarak Burdur'da bulunan Yusufça İlköğretim Okulu'nda göreve başladı. Aynı yıl Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladı. Halen Yusufça İlköğretim Okulu'nda Türkçe öğretmeni olarak görevine devam etmektedir.